

הלכות בשר בחלב

שאלות ותשובות

בהלכות זיעה

בבשר בחלב

ואיסור והיתר

זיעה של משקין ואוכלין לענין איסור והיתר

זיעת בתוך התנור

א) שם מחבת מלא חלב בתוך תנור קטן למטה, באופן שמילא את כל אורך ורוחב התנור. קצת למעלה קרוב למחבת של חלב, שם קדירה שבו בשר, וגם מילא את אורך ורוחב התנור. וכישל כך את החלב שבמחבת ואת הבשר שבקדירה. 1.....

א. מה הדין של הבשר? 1.....

ב. אם יש נפקא מיניה אם הבשר היה חם כל הזמן (זאת אומרת ששמו את החלב ואת הבשר באותו זמן בתנור) או לא, ואם יש נפקא מיניה אם קדירת בשר העלה עדים? 3.....

ג. אי הוי איסור תורה או רק דרבנן. 8.....

ד. כמה בשר צריך כדי לבטל החלב? 10.....

ה. במקום ספק אי יש מספיק לבטל, מה דינו? 12.....

ב) במקרה הנ"ל מה דינו של החלב? 13.....

ג) במקרה קרוב לשאלה א', כל אותם פרטים, אלא שבפרט אחד שונה, שהיה התנור שבו המחבת של חלב והקדירה של בשר תנור גדול קצת ברחבו, עד שהיה מספיק מקום בו להחזיק עוד מחבת, ונמצא שמחבת החלב ובשר רק מלאו את חצי התנור? 18.....

ד) א. במקרה קרוב לשאלה ג', כל אותם פרטים, אלא שבפרט אחד שונה, ששם את מחבת החלב בצד אחד של התנור, ושם הקדירה של בשר למעלה בצד השני, באופן שהזיעה שעלה מהחלב, לא היה כנגד הקדירה של בשר, אבל התפשט לצדדים ופגע בו? 24.....

ב. ומה אם שם את שני הקדירות של בשר ושל חלב, זה אצל זה למטה בתנור? 28.....

ה) כמקרים דלעיל, מחבת חלב, וקדירה של בשר בתנור קטן, אבל במקום זה על גבי זה, בישראל בזה אחר זה, החלב ואחר כך הבשר, או הבשר ואחר כך החלב? 30.....

ו) בתנורים קצת גדולים, שהם קצת רחבים וגם קצת גבוהים (אבל אינם מחזיקים י"ב עשרונים), ויש להם פתח קטן שיצא בו העשן, וכרוב תנורים בתים הנמצאים בימינו. ושמו מחבת של חלב למטה קרוב לרצפת התנור, וקדירה של בשר למעלה קרוב לגג. ולכן קדירת בשר היה מספיק רחוק למעלה מהחלב, שאילו לא היה בתנור לא היה הזיעה העולה יד סולדת כשנוגע בקדירת בשר, האם נאסר הבשר. וכן מה הדין ככעין זה אבל היו שניהם ברצפת התנור, זה לצד זה? 34.....

ז) במקרה הנ"ל אבל היה זה אחר זה, זאת אומרת בישראל החלב למטה בתנור, בענין שלא היה הזיעה כשעלה לגג התנור יד סולדת בו, אילו היה חוץ לתנור. ואחר כך בישראל באותו תנור בשר? 40.....

ח) צלה במחבת בשר (צלי קדר) בלי לתת מים במחבת, ובמשך הצליה נתמלא המחבת ציר שיצא מתוך הבשר. למעלה מהמחבת בישראל חלב, או דבר חלבי, האם נאסר החלב? 40.....

ט) לקח את עיסת ההפרשת חלה מהעיסה כדי לשרוף אותה, ושמו למטה בתנור. למעלה ממנו בישראל בשר במים או קדירת אחרת כשרה. האם נאסר המאכל כשר מההפרשת חלה? 43.....

שאלות ותשובות
בהלכות בשר בחלב
זיעה של משקין ואוכלין לענין איסור והיתר

זיעת בתוך התנור

זיעת משקין

א) שם מחבת מלא חלב בתוך תנור קטן למטה, באופן שמילא את כל אורך ורוחב התנור. קצת למעלה קרוב למחבת של חלב, שם קדירה שבו בשר, וגם מילא את אורך ורוחב התנור. ובישל כך את החלב שבמחבת ואת הבשר שבקדירה.

א. מה דינו של הבשר (עמוד 1)?

ב. אם יש נפקא מיניה אם הבשר היה חם כל הזמן (זאת אומרת ששמו את החלב ואת הבשר באותו זמן בתנור) או לא, ואם יש נפקא מיניה אם קדירת בשר העלה עדים (עמוד 3)?

ג. אי הוי איסור תורה או רק דרבנן (עמוד 8)?

ד. כמה בשר צריך כדי לבטל החלב (עמוד 10)?

ה. במקום ספק אי יש מספיק לבטל, מה דינו (12)?

א. מה הדין של הבשר?

הדין

בענין נידון השאלה בצורת בישול החלב מתחת לקדירה בשר, ועלה זיעה מהחלב אל קדירת הבשר, נאסר הקדירה והבשר שבתוכו.

הטעם

מצאנו בהלכות מכשירין ובהלכות טומאה וטהרה, שזיעת הדבר, מכשיר, ומטמא כהדבר. ומיניה למדו הפוסקים שהוא הדין לענין איסור והיתר, זיעת האיסור אוסר כהאיסור עצמו, שהוא כלל בתורה, זיעת הדבר כדבר. וממילא כשנוגע הזיעה החם אל הקדירה החם הוי כחלב חם שנוגע בקדירה חמה. וגם מצאנו שאם כיסו קדירה, ההבל שבקדירה מוליך חלב שנפל על חתיכת בשר בכל הקדירה. ומזה איכא למידק שזיעה פועלת ליכנס לתוך דבר, שאם פועלת מספיק לפעול אפילו על חלב הנבלע בחתיכה, כל שכן שיפעול מספיק ליכנס הוא עצמו בחתיכה. וממילא בנידון זה שהוי ככיסוי קדירה שהקדירות חז על גבי חבירו, וממלאים את התנור בודאי יכנס הזיעה לתוך הקדירה. ובסמוך יתבאר שאפילו אם לא הוי ככיסוי קדירה הרבה פעמים יאסור.

המקור

תנן במסכת מכשירין פרק א' משנה א', זיעת בתים בורות שיחין ומערות טהורה, ע"כ. דהיינו שלא בא הזיעה על הבית מחמת מים שבבית, וכמו שמתבאר ממשנה ב' שם. דתנן במשנה ב', מרחץ טמאה זיעתה טמאה, וטהורה בכי יותן. הבריכה שבבית הבית מזיע מחמתה, אם טמאה, זיעת כל הבית שמחמת הבריכה טמאה, ע"כ. ופירש הרע"ב על סיפא של המשנה בדין זיעה הבא מחמת הבריכה, ז"ל, אם טמאה - הבריכה, כל זיעה שיזיע הבית מחמתה, מכשרת ומטמאה. אבל שלא מחמתה, היא לה זיעת הבית וטהורה, עכ"ל. נמצא שאם הזיעה בבית הוא מחמת מים הזיעה מכשרת, ואם המים היה טמא, גם מטמא. נמצא שיש לזיעה הבא מן המים דין המים עצמו. וכן מצאנו כדין זה במשניות שם פרק ה' משנה י' – וי"א ויובאו בסמוך בע"ה.

עוד איתא בברייתא חולין דף קח: ז"ל, דתניא, טפת חלב שנפלה על החתיכה, כיון שנתנה טעם בחתיכה, החתיכה עצמה נעשת נבלה, ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה, דברי ר' יהודה. וחכ"א, עד שתתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות. אמר רבי, נראין דברי ר' יהודה בשלא נייער ושלא כסה, ודברי חכמים בשנייער וכסה, עכ"ל. נמצא שאם כיסה את הקדירה החכמים אומרים שאפשר לשער בכל מה שבקדירה כנגד הטיפת חלב, ואף שנפל על גבי חתיכה אחת שהיא למעלה מן הרוטב. ומינה שבכיסה הקדירה החלב מתערב בכל הקדירה כמו שמתערב בעירה הקדירה. וזה מחמת הזיעה שבקדירה שמערה את החלב בכל הקדירה.

הראשונים

הרא"ש בתשובה כלל כ סימן כ"ו למד מן המשניות הנ"ל בפרק ב' דמכשירין שזיעת הדבר כדבר. ז"ל, מכל הלין שמעינן דזיעה היוצאת מן הדבר חשובה כאותו דבר, עכ"ל. ומינה פשט לשאלת בנו שזיעה העולה מן החלב כחלב הוא נחשב. ז"ל, בני שיחיה. ששאלת על אלפס חולבת, אם יכולין לתת למטה בכירה, תחת קדרה של בשר. נראה לי שאסור, ואפילו בדיעבד אם נעשה הייתי אוסר הקדרה. כי הזיעה העולה מן האלפס הוא כמו חלב, וכו' (ממשיך כנ"ל להביא ראיות מן המשניות הנ"ל שזיעת הדבר כדבר), עכ"ל. והרמב"ם פסק כמשניות אלו, שהביא משניות שבפרק ב' א-ב, בהלכות טומאת אוכלין פרק י' הלכה י"א, דין זיעת בתים טהור, זיעת מרחץ ובריכה טמא. ולכאורה הוא כמו שפירוש הרא"ש שזיעת הדבר כדבר.

הפוסקים

תשובת הרא"ש הנ"ל מובא בטור יו"ד סימן צ"ב סעיף ח', ובשולחן ערוך שם. ז"ל השולחן ערוך, מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה, ואוסרתה, עכ"ל. וכן הביאו דין זה כל הפוסקים בלי חולק. שבענין נידון השאלה שהיה תנור קטן, והמחבת מילא את כל שטח התנור, וסמוך לו למעלה שמו הקדרה של בשר, והכל בתנור וממילא הכל חם, בזה לכולי עלמא הבשר אסור. ועיין באות הבא אי יש נפקא מיניה אם הבשר היה חם כל הזמן או לא, אבל למעשה בשאלתנו הבשר נאסר, ויתבאר שם.

ובביאור הגר"א ס"ק ל"ח הביא מקורות הסעיף ז"ל, כנ"ל ס"ב דבכיסה הוי כנייער שהבל מתפשט בכולו וכאלו כולו בתוך הרוטב ובפ"ב דמכשירין מרחץ טמאה

כו' הברכה שבבית כו' ב' בריכות כו' ושם ספ"ה האשה שהיו ידיה כו' היו ידיה כו', עכ"ל. כתב שני מקורות מקור מכיסה קדירה שנפל עליה טיפת חלב, שדינו כמו עירה, מטעם שהבל הקדירה מוליך הטעם בכולו. ושוב כתב המקור שמובא בשו"ת הרא"ש, שהוכיח מהמשניות דמכשירין שזיעת הדבר כדבר. ונראה לי כוונתו שהרא"ש הוכיח שפיר שזיעת חלב דינו כמו חלב, מהמשניות. אבל עדיין צריך מקור שמיניה איכא למילף שזיעת נבלע לתוך דבר אחר. לזה מביא מקור מכיסה, שבלא כיסה נשאר החלב בתוך החתיכה שנפל עליה, ואוסרתה, אבל אינה הולכת לתוך שאר הקדירה. אבל אם כיסה הבל הקדירה מוליך הטעם לתוך שאר הקדירה. אם כן מזה איכא למידק שההבל פועל על החלב שנבלע בחתיכה להוליכה לתוך שאר הקדירה. וממילא לכאורה כל שכן שהזיעה עצמה יבלע בתוך התבשיל. ונדון זה הוי דומה לכיסוי קדירה, שהחלב מילא את כל שטח התנור, ועל גבו שמו קדירה של בשר, נמצא שהוא ככיסוי על הקדירה של חלב.

ב. אם יש נפקא מיניה אם הבשר היה חם כל הזמן (זאת אומרת ששמו את החלב ואת הבשר באותו זמן בתנור) או לא, ואם יש נפקא מיניה אם קדירת בשר העלה עדים?

הדין

אם קדירת הבשר לא היה חם כל הזמן שהזיעה עולה (כגון ששמו קדירת חלב קודם בתנור ורק אחר כך הקדירת בשר), או אפילו אם היה ספק שמא לא היה חם כל זמן שהזיעה עולה, בודאי יאסור החלב את הבשר. ואם ודאי היה קדירת בשר חם כל זמן שהעלה החלב זיעה, יש אומרים שהוי רק ספק אי נאסר הבשר מהזיעה, ומספק אסור. ויש אומרים שאף בכגון זה הוי ודאי אסור, ורק אם ודאי היה מעלה רתיחות כל הזמן, אז רק נאסר מספק.

הטעם

ב. מצאנו לגבי טומאה וטהרה שאם כלי שלמעלה חם, אין הוא מקבל טומאה מחמת זיעת התחתון. ומזה יש מסתפקים שמא הוא משום שאין החם מקבל זיעה, אלא החמימות מונע היכנס הזיעה בו. וממילא לפי צד זה, גם באיסור והיתר לא יפעול הזיעה של חלב בקדירת בשר חם. ויש מפרשים שדין זה הוא דוקא אם למעלה הוא מעלה זיעה, אז אינו מקבלת עוד זיעה, אבל אם רק חם שפיר מקבל זיעה. ויש מפרשים שזה גופא הספק אי בעינן מעלה רתיחות או לא. ומפרשים שאם בעינן מעלה רתיחות הכוונה שאידי דתריד המקשה להוציא זיעה אינו בולע זיעה. וזה רק שייך למעלה היכא שמזיע, אבל למטה תחת הקדירה שלא מזיע, שפיר נכנס הזיעה. זה צד אחד, והצד השני שמא לא בעינן מעלה רתיחות אלא די בזה שהוא חם, שלא יוכל הזיעה לבלע בו.

וממילא יצא לן כל החילוקים שכתבנו בדין. שאם יש ספק שמא לא היה הקדירה חם כל הזמן, אז יש לנו ספק ספיקא לאסור, לכל הפירושים. ספק לא היה חם, ואף אם היה חם, עדיין שמא אע"פ כן נבלע בקדירה זיעת החלב. אבל אם ודאי חם רק נשאר לנו ספק אחד, שמא לא נבלע זיעה בקדירה חמה, שמא נבלע. ולהסוברים שבעינן דוקא שיעלה זיעה למעלה כדי לספוקי, אם יש ספק שמא לא הזיע, כבר יש לנו ספק

ספיקא להחמיר, ורק אם ודאי מזיע, יש לנו רק ספק אחד. רוב הדיעות נראות שסוברות שאף בחם לבד כבר יש ספק זו, ובמקור כתבתי שנראה לי לשון הרא"ש שהוא מקור לדבר זה, יותר משמע כמו הסובר שבעיני דוקא מעלה רתיחות.

המקור

הסוגיא

כנזכר לעיל גם מצאנו כדיון זה במשנה שם פרק ה' משנה י' ז"ל, המערה מחם לחם, ומצונן לצונן, ומחם לצונן, טהור. מצונן לחם, טמא. רש"א אף המערה מחם לחם, וכחו של תחתון יפה משל עליון, טמא, ע"כ. ופירש הרע"ב שם, המערה מחם לחם - הכי נמי איירי שמשקין שבכלי עליון שמערה ממנו טהורים, ושכלי תחתון שמערה לתוכו הן טמאין: מצונן לחם טמא - שתחתון החם מעלה הבל לעליון הצונן ומטמאו, שהענן העולה מן החם כמשקה הוא חשוב: וכחו של תחתון יפה - שחומו גדול משל עליון. ואין הלכה כר' שמעון, שכיון שהעליון חם, אף על פי שהתחתון יותר חם ממנו, אין פעולתו של תחתון ניכרת בעליון ואינו מטמא, עכ"ל.

נמצא שדין מערה צונן לחם, והצונן הוא טהור והחם טמא, שעולה הזיעה מן המשקה החם שבכלי התחתון, ומטמא את המשקה שבכלי העליון הצונן. וזה כמו הדין של פרק ב' משנה ב' הנ"ל, שדין הזיעה שיצא מן המשקה כמשקה. ובמשנה זו פליגי תנא קמא ורבי שמעון במקרה של חם לחם. שתנא קמא סבירא ליה שכיון שהעליון גם חם ומזיע אין פעולת הזיעה של התחתון ניכר בעליון, ור' שמעון סבר שאם הוא יותר חם ממנו שפיר ניכר פעולתו. כך פירש הרע"ב, אבל לא ביאר מה הסברא בזה, למה ישתנה הדין אם ניכר הפעולה או לו. שמאחר שמצאנו שזיעת המשקה כמוהו, ומשקה שבכלי החם של מטה שממנו יוצא הזיעה הוא טמא, נמצא שמשקה טמא, דהיינו הזיעה, נוגע במשקה טהור.

הראשונים

הרמב"ם בפרק ז' הלכה ב' הביא משנה זו ז"ל, (בהלכה א' פוסק דניצוק אינו חיבור, ועל זה קאי הבד"א של הלכה ב') בד"א בשעירה מצונן לצונן או מחם לחם או מחם לצונן. אבל המערה משקין טהורין צונן לתוך משקין טמאין חמין, הרי הנצוק חיבור. ונטמאו המשקין הצונן כולן שהוא מערה מהן, ונטמא הכלי שמערה ממנו, מחמת המשקין שבתוכו, שהרי נטמאו. ומפני מה אמרו המערה משקין צונן לחמין חיבור, מפני שעשן החמין עולה כתמרות עשן, ומתערב בניצוק, ובמים שבכלי העליון, ומטמא הכלי. שהעשן העולה מן החמין משקין הוא חשוב, עכ"ל.

ישוב הדין של חם לצונן, אם הדין של זיעה העולה מן הבריכה שבבית

ולכאורה צריך עיון כיון שכתב שהעשן העולה מן החמין משקין הוא חשוב, וגם כתב שעולה למים שבכלי העליון, לכאורה כבר טימא המשקין הטמאים את הטהורין שבכלי העליון. ולמה ליה להזכיר את הניצוק כלל, ולמה לי העירוב בניצוק, תיפוק לי שנגע בהם. וכמו שכתב הרמב"ם בסוף דבריו, שהעשן העולה מן החמין משקה הוא חשוב. וזה נראה כמו שפירש הרא"ש שזיעת הדבר כדבר, וכמו שלכאורה מתבאר מדברי הרמב"ם בפרק י' מדין זיעת הבריכה, וכנ"ל. וגם לכאורה זה שכתב

הרמב"ם שהעשן העולה מן החמין משקה הוא חשוב, לאו דוקא מן החמין, אלא אף אם עולה מן הצונן, וכמו הבריכה שבבית. וצריך לומר שכוונתו לחמין של המקרה שבו דיבר, שמערה מצונן לחם. אבל זה שכתב לגבי הניצוק צריך ביאור.

וקרוב לזה שכתב הרמב"ם כתב גם הר"ש ז"ל, שהתחתון החם מזיע העליון הצונן, ומטמאהו. כדאמרינן לעיל בפרק ב', בזיעת המרחץ. לפי שענן החמין עולה כתימרות העשן, ומתערב בנצוק ובמים שבכלי העליון, ומטמאה. שהעשן העולה מן החמין משקין הוא חשוב, עכ"ל. הרי כתב קרוב ללשון הרמב"ם אלא שהוא לא כתב שהניצוק חיבור, רק כתב שהזיעה שדינו כמשקה מתערב בניצוק ובמים שבכלי העליון. וגם עליו צ"ע למה ליה לאזכוריה כלל עירוב בהניצוק. ואף בפירוש הרא"ש יש תימה זו, שכתב ז"ל, לפי שראש הקילוח מתחמם בתחתון, ועולה ההבל עם הנצוק מתוך הכלי החם שהוא טמא, והבל החם יש בו ממשות משקה ומחברם יחד, עכ"ל. שתמוה למה ליה כל זה, שקילוח מתחמם, וההבל עולה עם הנצוק, ולמה ליה החיבור בו. הוה ליה לפרושי כדפירוש הרע"ב שכיון שההבל עולה, ודינו כמשקה ופוגע בעליון כבר טמאו. וצריך עיון כל זה.

ואולי אפשר לומר שכל הני ראשונים דיני ניצוק באו ללמדנו, שזה ענין המשנה ההוא. ועל כן למדו שאף שבעלמא אין ניצוק חיבור, דהיינו שאם המים של מעלה טהורים ושל מטה טמאים, אף שעירה ממעלה למטה נשאר הטהור בטהרתו. והוא משום שאין הניצוק שנצק מהמעלה למטה מחבר בין המים הטמא של מטה, למים הטהורים שלמעלה. וכל זה אם יש לנו רק חיבור מחמת הניצוק שבא מלמעלה, ואין לנו חיבור מהמים הבאים ממטה. אבל אם המים שלמטה חמים, וממילא מעלים זיעה, הזיעה נכנס לתוך הניצוק וגורם חיבור גם מצד מטה. וניצוק כזה שיש בו חיבור גם מצד מטה, וגם מצד מעלה, חיבור נחשב, ומטמא המים שלמעלה. וכל זה צריכא אם הזיעה לא נגע רק בניצוק, ולא במים שבכלי עצמם. אבל כל שנגעו גם במים שבכלי עצמם בלאו הכי מטמאו כי נמצא שנגע הזיעה שדינו כמים טמאים ישר למים הטהורים.

ופירוש זה נכנס יותר יפה בלשון הרא"ש שלא הזכיר בפירושו שנגע הזיעה במים שבתוך הכלי של מעלה, רק היזכר שנכנסו לניצוק ומזה נעשה חיבור בין הכלים. וצריך לדחוק שגם הרמב"ם והר"ש התכוונו לומר שבין אם נגע בניצוק לבד כבר יטמאו, ואם נגעו במים שבתוך הכלי, בלאו הכי מטמאו. והוי בצורת זו ואין צריך לומר זו, עירוב בניצוק כבר מטמא, ואין צריך לומר עירוב בכלי עצמו. ולפי פירוש זה אתי שפיר ישוב דין זה אם הדין של בריכה שבבית שמיניה למד הרא"ש דינו, ופסקו הרמב"ם, שדיניהם משולבים, בלי שינוי ביניהם. ושוב ראיתי שנראה שלזה כיון המשנה אחרונה בפירושו על משנה זו, עיי"ש. ועיין לקמן בשיטת הערוך השולחן וצרף לכאן.

מקור והסבר הספק אם נבלע זיעה בחם

בסוף התשובה הנ"ל הרא"ש כותב להסתפק קצת אם נאסר הקדירה, ז"ל, אמנם צריך לידע, אם קדרה רותחת מקבלת זיעה. דשמא חום הרתיחה שבה מעכבתה מלקבל הזיעה. והכא יש לחוש שהאלפס שתחתיה מבטלת ומונעת רתיחת העליונה, עכ"ל. ומשמע לכאורה שנסתפק בתרי ספיקות, חדא בדינא וחדא

במציאות. חזא מדינא אם רתיחת העליונה מעכבתה מלקבל הזיעה מן הדין. והרבה פסוקים (הערוך השולחן ס' צ"ב סעיף נ"ה, והיד יהודה שם ס"ק נ"ה, ועוד) פירשו כוונתו שמסתפק מחמת המשנה הנ"ל, חם בחם אינו טמא. וחזא ספק במציאות שיש לחוש שהאלפס של חלב שכנגד האש מפסיק בין האש לבין הקדירה שלמעלה ממנה, ושמא לא היה מעלה רתיחות כל הזמן מפני זה. ואם כך מתבאר לשון הרא"ש שצריך לדעת אם זיעת החלב שבאלפס מתקבלת בקדירת בשר, אבל במקרה דידיה אף אם הדין שאינו מתקבלת עדיין יש לאסור מחשש שמא מנעה מלהרתית. ונמצא שכתב הרא"ש שבנידון דידיה יש ספק ספיקא לאסור. ספק שמא אף רותח מקבל זיעה, ואף אם אין מקבל שמא אינו רותח.

ומשמעות הדברים שספק השני שמא הקדירה לא עלה רתיחות וממילא לא הזיע, אבל שלא היה חם לכאורה לא שייך להסתפק, שהרי כך ביטלו את הקדירה העליונה, ועל כרחק מקבלת הרבה חום מהאש. אלא שיש רק ספק אולי לפעמים לא עלה רתיחות מחמת שלא היה האש מספיק חזק. ולשון הרע"ב המובא לעיל לפרש שיטת התנא קמא שחם בחם אינו מטמא, ואף אם המים של מטה הוא יותר חם, אפשר גם לפרש הכי. שכתב כנ"ל, אף על פי שהתחתון יותר חם ממנו, אין פעולתו של תחתון ניכרת בעליון ואינו מטמא. ואם התחתון מעלה זיעה ולא העליון, שפיר ניכר פעולת התחתון בעליון. מאידך במשנה ובכל הראשונים המובאים לעיל לא נזכר דבר זה מפורש או אפילו ברמז (חוץ ממה שכתבנו בלשון הרע"ב, שהוא גם לא ברור), שרק כתבו לשון חם. ובדרך כלל חם הוא יד סולדת בו, ולא מעלה רתיחות או מזיעה.

ובשאלות הבאות יתבאר בע"ה שכתב התרומת הדשן תשובה להגדיר מתי נאמר דינו של הרא"ש שהזיעה של חולב אוסרת הבשר. וכתב התרומת הדשן, לפי גירסתנו בו, נראה השיעור שאם אין היד סולדת בו בקדירה של בשר מחמת הזיעה, וכו', אין איסור בדבר, אם לא שהקדירה רותחת בפני עצמה. נמצא שכתב שאם הקדירה של בשר של מעלה רותחת גם יאסור, ואף שאין הזיעה יד סולדת. ונתקשה ביה הכנסת הגדולה מובא בחידושי הגהות אות ה' על הטור הנ"ל, ז"ל, תמיה לי דאדרבא כלפי לאיא דהרא"ש בתשובה הנז'. וכו', דבריו ברור מללו דאין לחוש לזיעה אלא כשהקדירה אינה רותחת, אבל כשהיא רותחת אינה מקבלת זיעה ומותרת, וכו', ואפשר היה לומר דה"ק, כשאין הקדירה רותחת, ואין היד סולדת, פשיטא לן דמותר, ואין דברי הרא"ש אמורים בזה. אבל כשהקדירה רותחת דברי הרא"ש אמורים בזה, ושם יש להסתפק אי מקבלת זיעה או לא, עכ"ל.

משמעות דבריו שלא סבר שיש חילוק בין אם הקדירה של מעלה מעלה זיעה או לא. שאילו סבר לחלק בהכי היה לו לתרץ בפשיטות שהתרומת הדשן כיון בענין שהוא יד סולדת בו, אבל אין מזיעה. וכן הוא לכאורה משמעות היד יהודה שם ארוך ס"ק נ"ה, שכתב מהלך מחודש בתרומת הדשן הנ"ל וברמ"א המביאו, וכתב שאפשר להקל בהכי כיון שיש לצרף את ספיקת הרא"ש. ולא כתב להתנות שדוקא אפשר להקל בענין שהקדירה של מעלה מעלה זיעה.

אבל הערוך השולחן שם סעיף נ"ה כתב שהאי דין הוא דוקא אם העליון גם מעלה זיעה. ז"ל, מדקאמרה מחם לחם טהור ופירשו מטעם שכיון שהעליון חם אין

פעולת התחתון ניכר בו ע"ש, וכו', אם העליון חם אין הזיעה פועלת. ומ"ש הב"י בשם מהרא"י, הכוונה קדירה בלא משקה, או כשהיא מכוסה, ובתשו' הרא"ש כלל כ' דין כ"ו מפורש כן. ומה שהקשה בחידושי הגהות בטור שם ל"ק כלל לפמ"ש, ע"ש ודו"ק, עכ"ל. כתב שני ענינים שאם העליון חם עדיין יאסור, או אין בו משקה, או מכוסה, וכתב שהכי מוכח מדברי הרא"ש. לכאורה כוונתו כמו שכתבתי למעלה, שהרא"ש כתב שיש לחוש שמא זה שהתחתון מכסה האש מונעת את העליון מלעלות רתיחות. ולכאורה כיון שהוא על האש תמיד יהיה חם, שהרי מתבשל שם, אלא שאילו לא תמיד יהיה כל כך חם שיעלה רתיחות. אלא שאם זה גם כוונת הערוך השולחן לא ידעתי למה רק כתב שיאסור בענין שאין בו משקה, היה לו לכתוב שאפילו יש בו משקה רק שאין מעלה זיעה. מכל מקום היה נראה שזה היה כוונת ראייתו מתשובת הרא"ש. וזה שהוסיף שגם אם הוא מכוסה, הוא חידוש, כי אע"פ שהוא מעלה רתיחות רק שאין הרתיחות יוצאות, וצ"ע מנא ליה הא.

ובשו"ת הבית שלמה סימנים ק"ס וקס"א, נראה שמפרש שזה באמת ספיקת הרא"ש אי מספיק שיהיה חם, או צריך שיהיה מעלה זיעה. ועיי"ש שמסביר ענין שמעלה זיעה, כעין איידי דתריד לפלוט לא בלע, הכי נמי איידי דתריד למפלט זיעה אינו בולע זיעה. וכתב שלפי פירוש זה הוא דוקא שייך למעלה במקום שמעלה הזיעה, אבל מתחת במקום שנבלע בו זיעה מהחלב לא שייך, שתחת הקדירה אינו מזיעה. והדעת תורה על הסעיף גם מביא את ספק זו של הרא"ש, ואת המהרל"ח (בהגהות הטור) וכותב לעיין בשו"ת בית שלמה הנ"ל.

וממילא לפי המהלך של הבית שלמה, אפשר להתאים באמת שיטת הבית שלמה אם הכת שסוברת שהספק קיים אפילו אם אין מעלה רתיחות. וזאת כי זה גוף הספק, שמא לא בעינן מעלה רתיחות, אלא מספק שהוא חם, וממילא לא יאסור גם תחתית הקדירה החולבת. או דלמא בעי מעלה רתיחות וממילא יאסור תחתית הקדירה. ולפי זה יצא שאם מערה מחם לחם, והכלי למעלה מזיע בודאי לא יאסור מהזיעה למטה. גם יוצא לפי מהלך זה שאם אין ספק שתמיד הוא חם, אין ספק ספיקא להחמיר. כי יש רק ספק שמא בעי מעלה רתיחות, אבל אי לא בעי מעלה רתיחות, אין כאן שמא המציאות הוא שלא עלה רתיחות, דלא בעינן זה. ואם כן נצטרך לומר שהפירוש בהרא"ש שמא רותח אף שאין מעלה רתיחות לא מקבל הזיעה, והכא יש לאסור שמא הפסק בין האש גרם שאין רותח כלל. וזה כתבנו שזה קצת קשה לומר שיש ספק שאין רותח כלל אפילו שהיד סולדת בו.

אבל אי אפשר לפרש הכוונה ברא"ש שמא אין מעלה רתיחות של זיעה, שמה זה מוסיף. כבר כתב שיש ספק אם אין מזיעה אין מבקל זיעה, ופירושו שלפי צד זה, אפילו אם מזיע למעלה לא מהני לקדירה למטה. ואם כן מה מוסיף שיש כאן ספק אין מזיעה, אפילו שיזיע עדיין ספק אסור, ואפילו אין מזיעה רק חם, יש ספק שהוא מותר. שזה הוא הספק שלו, אם בעי מזיעה כלל או לא. אם כן אין הספק הזה שמא המציאות שאין מזיעה עושה שום שינוי. אלא צריך לומר שמא אין רותח כלל שלפי זה אפילו על צד שרותח בעלמא אין מקבל הזיעה, שמא אין הוא רותח.

הפוסקים

כבר מובא לעיל לשון השולחן ערוך בזה, מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה, ואוסרתה, עכ"ל. מבואר שכתב לשון ברור שאוסרתה, ולא כתב שהוא רק אסור מספק. וכן הביאו כמה מהנושא כלים שם על הרמ"א שדברי התרומת הדשן הנ"ל שאם הקדירה חם, אף שאין הזיעה יד סולדת אסור. ועל פי מה שכתבנו לעיל בלשון הרא"ש, שסובר שאיכא ספק ספיקא לאסור, אתי שפיר שנפסק כדבר ברור שהוא אסור, שהוא מכח ספק ספיקא לאסור.

וכבר מובא שהרבה פוסקים הבינו מדברי הרא"ש שלפחות אם אין ספק שמא לא היה רותח, שהדין בספק עומד אם הקדירה העליונה רותח. המה הכנסת הגדולה, והמהרל"ת, והיד יהודה, והבית שלמה, והדעת תורה, והערוך השולחן. אלא שגם נתבאר שיש מחלקות בניהם באיזה ענין הספק, הכנסת הגדולה, והמרל"ח והיד יהודה, משמעותם שבכל ענין שהוא חם, איתא ספיקא זו. והערוך השולחן סבר שהוא דוקא בענין שמעלה זיעה. והבית שלמה משמעותו שסבר שגופא הספק של הרא"ש אי בעי מעלה רתיחות או לא.

גם נתבאר שאם יש ספק שמא אינו חם במציאות ודאי איכא ספק ספיקא להחמיר. ואם יש ספק שמא לא מזיע, לערוך השולחן עדיין איכא ספק ספיקא לאסור. ולבית שלמה (ואפשר גם לדעת שאר הפוסקים כמבואר לעיל), רק אם יש ספק שמא לא היה חם, איכא ספק ספיקא לאסור, אבל אם ודאי הוי רותח, יש רק ספק אחד לאסור, שמא כדי שלא יקבל הזיעה צריך להזיע, וממילא תחתית הקדירה יקבל זיעה שאין הוא מזיע למטה. ולכולי עלמא אי ודאי היה מזיע כל הזמן, איכא רק ספק אחד שמא הוא אסור אף בענין זה.

ג. אי הוי איסור תורה או רק דרבנן.

הדין

הרבה סוברים שהוא איסור דאורייתא, ויש סברו שהוא רק איסור דרבנן. ונראה שצריך להחמיר שהוי כאיסור דאורייתא, אבל איכא לצרף שיטות הסוברים שהוא רק מדרבנן לסניף בעלמא. וכתבתי זה רק לפי מה שנראה לפום ריהטא, אבל עדיין צריך לי עוד עיון.

הטעם

טעם הסוברים שהוא דאורייתא, כיון שכנ"ל יש הוכחה שזיעת הדבר כדבר וממילא זעת חלב הוי חלב. וסוברים שגם איכא הרבה טעם או לפחות אותו כמות טעם שיש בכל שאר פליטות שנפלטות מאיסור על ידי חמימות. אבל יש חולקים וסוברים שהמציאות הוא שאין בזיעה כמטע שום טעם. ועוד מצאנו בחז"ל שאומרים על היוצא מן הפירות זיעה בעלמא הוא. ולכן מעמדים את דין זה שהוא רק איסור דרבנן. וכתבתי שצריך להחמיר שהוי דאורייתא, מכיון שהכי משמע לישנא דהרא"ש והפוסקים. וכן יש הרבה שיטות הסוברים הכי. אבל עדיין כתבתי שאפשר לצרף שיטת המקילים לסניף בעלמא, כיון ששמעתי שהמציאות הוא כמותם, ואם כן איך חלב יאסור אם אין נותן טעם בבשר. ואף שאין סומכים על המציאות, כיון שהכי סברי כמה גדולים לכאורה אפשר לצרף שיטתם כסניף לפחות.

המקור

בדרכי תשובה שם ס"ק קס"ד, דן אי בזיעה איכא טעם הדבר שיצא ממנו, ואולי אפילו יותר ריכוז של טעם מפליטה רגילה, או אדרבה אין כל כך טעם בזיעה, והוי יותר קרוב למים בעלמא. ועיי"ש שמביא שו"ת נפש חיה, שטען שכמעט אין טעם בזיעת חלב, וממילא הוי כמו מי חלב שאיסורו רק מדרבנן. והדרכי תשובה דחה דבריו בהביאו עוד הרבה פוסקים שמשמעותם להיפך שיש הרבה טעם בזיעה, ואפילו יותר מציר היוצא מדבר, עיי"ש.

אמנם גם המהרש"ג חלק ב' אות ד', דרך בדרך הנפש חיה. המהרש"ג כתב בראשית דבריו שראה שמורים מקילים הרבה בזיעה. ומביא תשובת הרא"ש, וממשיך לכתוב טעם למה סבר שמקילין ז"ל, ונ"ל משום דעל הראיה של הרא"ש בתשובה ממשנה דמכשירין, דמובא דזיעת מים טמאים מטמאים, ומוכח מזה דזיעה של מים הרי הוא כמוהו, יש לפקפק להוכיח משם על כל האיסורים. דשאני לענין טומאה וטהרה, דאינו תלוי כלל בטעם. וממילא זיעת מים הוי מים, וגם בלא זה אנו רואים דזיעה גם כן מים הוא. אבל באיסור אכילה, שיהי' זיעת חלב כחלב, וכן זיעת דם כדם, (השאלה שכותב עליו תשובה זו היה לגבי איסור דם ולכן כותב על איסור דם בפרט), אכתי לא שמענו. כיון דאנו רואין בחוש הטעם דזיעת חלב אין בו טעם חלב, וכן זיעת דם אין בו טעם דם, אלא מיא בעלמא, ומנ"ל שיהי' יכול לאסור דבר אחר.

והרי מצינו בש"ס ברכות דאפי' על דובשא דתמרי אין מברכין עליה אלא שהכל, משום דזיעה בעלמא הוא. וכן אמרינן בפסחים כ"ד דהא דאין סופגין את הארבעים אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים בלבד. הטעם הוא משום דמשקין היוצאין משאר פירות אינן אלא זיעה בעלמא, והתם מיירי בסוחט אותם. נראה וודאי דזיעה היוצאה מן הבל הקדירה בשעה שמבשלין אותם היא פחותה בטעם ממה שיש טעם במשקה היוצא בשעה שסוחטין איזה דבר, ובפרט כשהקדירה מגולה, (מאריך יותר ומביא עוד כמה שיטות שכתבו כמותו, ומסיק), ובאמת לולי דברי הרא"ש בתשובה הנ"ל, המובא ביו"ד סימן צ"ב סעיף ח' הנ"ל, הייתי אומר שזיעה העולה לית ביה אפילו איסור דרבנן, שהרי אנו רואין שאינו נרגש בהזיעה שום טעם של האיסור, וגם הרי כמעט כל הזיעות מכל מיני מאכלים טעמם שוה. וכו'. רק שבטלה דעתי נגד דעת הרא"ש והש"ע שהביא דבריו בלי שום חולק. אבל על כל פנים זאת נראה לי פשוט, דאין בהזיעה אלא איסור דרבנן, וכו', עכ"ל.

ובאמת נראה שפשטות לשון הרא"ש לכאורה יותר משמע שסבר שהוא איסור גמור מדאורייתא, שכתב לאסור כדבר פשוט אחר שמביא שזיעת הדבר כדבר. ואילו סבר שאין באמת טעם בחלב, מה ראיה זו, וכמו שכתב המהרש"ג. ורק חזר הרא"ש לפקפק קצת על האיסור מחמת דיני זיעה ששמא חם אינו מקבל זיעה, ואי סבר שאין שום טעם בזיעה, הרבה יותר הוי ליה לפקפק. וכבר הבאתי שהדרכי תשובה הביא חבל אחרונים שסוברים שאדרבה יש הרבה טעם בזיעה. אמנם מאידך אי אפשר לחלוק על המציאות, וצריך עיון.

ועיין עוד ביביע אומר חלק ב' יו"ד חלק ה סימן ז' שהאריך להביא הרבה פוסקים בזה, ובפרט לגבי הגמ' פסחים שהיוצא משאר פירות זיעה בעלמא הוא. וכתבתי כל

זה רק להביא את הענין בלי עיון מספיק. ולכאורה משמעות הב"ח המובא לקמן בע"ה, משמעתו שסבר שהוא איסור דאורייתא, ולכן רק מיקל מחמת ספק במקום שסבר שאין באמת זיעה, אבל במקום שסבר שיש זיעה החמיר בספק. ואילו סבר שהוא רק איסור דרבנן לא הוה ליה להחמיר במקום ספק. אלא שאפשר שאיכא למימר שאין ראיה שהב"ח חולק, כיון שהב"ח צמצם מאד את מקרה של הרא"ש שמדובר רק בכעין כיסוי קדירה, ושמא בכגון זה באמת יש יותר טעם בזיעה.

וכנ"ל לכאורה נראה פשטות סתימת הרא"ש שמדאורייתא אוסר, וכמו כן איכא למידק מיתר דברי הנושא כלים על שו"ע שדנו בזה כאיסור פשוט. ובודאי לית מאן דפליג שאם קפילא אומר שאין בו טעם, וסוברים שאפשר לסמוך עליו, לא יהיה איסור. אבל יותר מזה לכאורה אי אפשר להקל, אי לא לצרף שיטות המקילים לעוד סניף במקום שנראה שבאלו הכי הדין שהוא מותר, ועדיין צריך עוד עיון.

ד. כמה בשר צריך כדי לבטל החלב?

הדין

צריך ששים תבשיל בשר כנגד כל החלב שהיה במחבת שמיניה עלה הזיעה. ואם היה ס' אז התבשיל מותר, והקדירה אסורה.

הטעם

עלית הזיעה לתחתית הקדירה דינו כמו טיפת חלב שנפל כנגד הרוטב, שדינו שצריך ס' כנגד הטיפה, ואז התבשיל מותר והקדירה אסורה. אבל בזה שונה מטיפת חלב, שאילו בטיפת חלב די בס' נגד הטיפת חלב שנפל, ששם אין חיבור בין הטיפה ובין החלב שממנה בא. אבל כאן שהזיעה עולה מתוך הקדירה של חלב, יש לראות את הקדירה של בשר כאילו היא בתוך קדירת חלב. וממילא צריך ס' כנגד כל החלב שבקדירה. שאילו הקדירה היה ממש בתוך החלב, היה צריך ס' כנגד כל החלב, ואף שלא נבלע כל החלב בתוכו. והטעם בזה שאין אנו יודעים כמה טעם מהחלב נכנס לתוך הבשר. זאת אומרת שאף שנשאר כמות חלב הרבה בתוך הקדירה וכמעט כולו, אפשר שהטעם שבחלב כבר נכנס לתוך הבשר. ואין לנו דרך לשער זאת חוץ מלשער כנגד כל החלב. ואין הכי נמי אם חלב זה היה נשפך על מקום אחר, היינו גם צריכים ס' כנגד כל החלב שם, מהטעם ששמא לא נכנס כל הטעם בקדירת בשר, אלא נשאר רוב טעמו בתוכו. ומספק זה עד שתשער כל פנים כנגד כל החלב לא יודע לך בבירור שלא נתן טעם. ובודאי אם יש קפילא, ואפשר לסמוך עליו, ואומר שאין בו טעם לא היה נאסר. אבל מנהגינו לא לסמוך על קפילא.

המקור

הראשונים

בתוך אותה תשובה כתב הרא"ש ז"ל, נמצאת זיעת האלפס חולבת היא כחלב, והוה ליה כטיפת חלב שנפלה על קדרה מבחוץ, שאוסר הקדרה. ואפילו יש בקדרה ס' כנגד הטפה, כי הטפה אוסרת כל סביבותיה. אלא שרבינו מאיר ז"ל היה אומר אם יש בתבשיל שבקדרה ס' פעמים ס' של הטיפה, מותרת. שהטיפה אינה אוסרת אלא עד ס', ואם יש בתבשיל ס' לבטל אותם ס' מותר, עכ"ל.

מבואר שנתן הרא"ש דין זיעה זו שדינה כחלב, את הדין של טיפת חלב שנפל על הקדירה מבחוץ. וכותב להחמיר להצריך ס' פעמים מס' כי כך פסק ר' מאיר. וכתב עליו הדרכי משה שם ס"ק ח*, שהרא"ש אזיל בשיטת רבו המהר"ם, אבל לפי שפסק שאנו נוהגין, בטיפת חלב מבחוץ, רק להצריך ס' כנגד החלב, הוא הדין כאן רק צריך ס' כנגד החלב.

היוצא מזה שבין לרא"ש ובין לדרכי משה, אם יש ס' נגד האיסור (כל אחד לפי דרכו) הבשר שבקדירה מותרת. ומשמעות הדברים שמשערים בכל מה שבקדירה לבטל החלב, שזה הדין של טיפת חלב מבחוץ. ומינה שאם אין ס' כל הקדירה נאסרה, ולא אמרינן שדינו של הזיעה שעולה הוי רק כדין עירווי שרק אוסר כדי קליפה. שהטעם שעירווי רק אוסר כדי קליפה הוא מחמת תתאה גבר, וממילא כאן שהכל חם, אוסר הכל. בשאלות הבאות יתבאר בע"ה שאפילו אם הקדירת בשר צונן, עדיין גם כן הזיעה אוסרת, ושם יתבאר עוד בע"ה.

הפוסקים

הרמ"א שם כתב ז"ל, אם היה חלב במחבת, בעינין ס' בתבשיל שבקדירה נגד החלב שבמחבת, עכ"ל. ולכאורה משמעותו שצריך לשער ס' נגד כל החלב שהיה במחבת, ולא רק כנגד מה שיצא מהמחבת בהיפוכו לזיעה ועליתו לקדירה בשר. וכן כתב הב"ח ז"ל, פירוש כשיש בתוכה חלב, דאז הזיעה חשוב כאילו נפל החלב על הקדירה של בשר, ואוסר עד ששים. ובכולו חלב משערינן, דבעינן ששים בתבשיל של בשר כנגד כל החלב שהוא למטה בכלי, עכ"ל. וכן נראה מבואר מהמשבצות זהב ס"ק כ"ט, שכתב לפרש למה לא צריך גם ששים נגד הבליעות שבתוך הקדירה. וכזה איכא למידק שהכי סבר החוות דעת, וההגות רע"א על הפרי מגדים, ששניהם הקשו על קושית הפרי מגדים שודאי לא צריך יותר מהחלב עצמו מאחר שהבליעות כבר נבלעו בו אין כאן יותר איסור. ודברי הב"ח הנ"ל מבוארים על פי מה שכתב החוות דעת ביאורים כ"ו לפרש מה דקשה ליה על קושיא אחרת, שכיון שהזיעה עולה מסביב הקדירה של בשר רואים אותה כאילו הוא בתוך הקדירה שלמטה.

וכן מבואר שכך הבין הדרכי תשובה. שהדרכי תשובה שם ס"ק קס"ט מביא מספר שאול בן הלוי (נדפס תרמ"ב) שהתפלא על דין זה למה אין מודדים החלב שנשאר ורק נצטרך ס' כנגד החלב שעלה בעדים. ומביא שהשיב לו רבו המהרי"ל (אין זה המהרי"ל הראשון, שהספר שאול בן הלוי נכתב על ידי איזה אחרון שחי אחר הנושא כלים שעל דף השו"ע), ז"ל, דאין ראייה ממה שלא נחסר החלב מהמחבת דאף שלעינים יש חלב בהמחבת מכל מקום אפשר שנתן טעם על ידי הזיעה, עכ"ל. ומביא הדרכי תשובה, שדחה דבריו הספר שאול בן שלמה בטענה שאם יפול החלב למקום אחר יצטרך שוב ס', ואם כן נמצא שחלב יכול לתת פעמים טעם, ולמה רק הצריכו לשער כנגד ס' כנגד החלב שנפל לקדירה, ונשאר בצ"ע. ולא ידעתי מה קשה ליה, ולא השיב בפשטות שהכל מספק, שלא ידענו אולי יצא הרבה מטעם החלב, ואולי לא יצא. וממילא עד שאיכא ס' כנגדו לא יצאנו מידי ספק. ואם יש קפילא שאומר שאין בו טעם, אם סומכים עליו, לא היה נאסר.

שוב ראיתי בשו"ת בית שלמה סימן ק"ס שלמד שבאמת רק צריך ששים כנגד מה שחסר מן החלב. ופירש כוונת הרמ"א שמשמעותו שצריך ס' נגד כל החלב שבמחבת,

שמדובר היכא שלא ידעינן כמה חסר ולכן צריך נגד כל החלב. ולא הבינותי פירושו שהוא לכאורה תמוה, שאם אין ידוע כמה עלה, מה יועיל לשער כנגד מה שנשאר, עדיין לא ידעינן כמה נשאר. ואפילו אם למד שהתחיל במחבת מלא, וממילא אם משער כנגד כולו ודאי יש ס'. הרי אם רואים כמה נשאר יודעים גם כמה עלה. ועל כרחק צריך לומר שמדובר שגם הנשאר בקדירה כבר נשפך ממנו, וממילא גם זה לא ידוע. אבל כל זה כבר קשה מאד להכניס בתוך לשון הרמ"א. וכבר מבואר שהרבה אחרונים למדו שצריך לשער כנגד כל החלב, ולא רק מן הנשאר ודברי בית שלמה דבריו כדעת יחיד בזה, וממילא ההלכה כרבים. ואף שמאד מסתבר דברי הבית שלמה, קשה להקל אף כסניף כנגד כל הפוסקים האחרים.

ה. במקום ספק אי יש מספיק לבטל, מה דינו?

הדין

נראה שאם יש ספק שמא לא היה קדירת בשר רותח כל הזמן אז צריך להחמיר. אבל אם ברור שהיה גם קדירת בשר חם כל הזמן, אפשר להקל ולהכשיר את התבשיל של בשר. ומידת הרתיחות הנצרך לשאלה זו, הוא על פי מה שנתבאר לעיל בשאלה זו אות ב', עיי"ש.

הטעם

כבר נתבאר לעיל שאם יש ספק שמא לא היה קדירת בשר רותח כל הזמן, יש ספק ספיקא להחמיר. ספק שמא אף רותח מקבל זיעה, ואף אם אין מקבל זיעה, ספק שמא לא היה רותח. ולכן אף אם יש ספק שמא היה ס' צריך להחמיר, כפי מה שנתבאר לעיל באות ג' שהוי ספק דאורייתא. אבל אם הוא במקרה שברור שהיה רותח כל הזמן, אז איכא ספק ספיקא להקל. ספק שמא אין רותח מקבל זיעה, ואף אי מקבל ספק אי יש ס'.

המקור

כבר מובא לעיל שדייק הרע"א מתשובת הב"ח שאם הקדירה של בשר כיסה את הכירה, בענין שאין מקום לזיעה להתפשט, אף במקום שיש ספק אם הזיעה היה יד סולדת, צריך להחמיר. אם כן לכאורה נימא שהוא הדין אם יש ספק ס' בכי האי גוונא צריך להחמיר. אולם עיין לעיל א (ב) ששם נתבאר שמשמעות הרא"ש שבמקרה שלו, שעליו הלך גם תשובת הב"ח, היה ספק ספיקא לאיסור. ספק אף אינו רותח מקבל זיעה, ואף אם אינו מקבל זיעה, ספק שמא לא היה רותח כל הזמן. וממילא נפסק הדין שהקדירה של מעלה אסורה, בלי ספק. וגם נתבאר שם שלכן אם מדובר במקרה שאין ספק שהיה רותח כל הזמן רק מספק נאסר, ספק שמא רותח מקבל זיעה, ספק לא. וממילא אם יש עוד ספק שמא היה ס' יש ספק ספיקא להקל, ס' רותח אין מקבל זיעה, ואפילו מקבל ספק יש ס'. ועיין בשו"ת בית שלמה סימן ק"ס שכתב להקל על פי ספק ספיקא זו. ועל פי ביאורנו אפשר שגם הב"ח מודה לזה, ורק החמיר במקום שיש ספיקא להחמיר, וכנ"ל.

(ב) במקרה הנ"ל, מה דינו של החלב?

הדין

בכגון נידון זה שאין מקום לזיעה להתפשט, גם הקדירה של חלב נאסרה, מן הטיפות של זיעה שניהוו למעלה וחוזרים למטה. ואם יש יותר מקום מרווח, או שיש קצת פתח למעלה, אז תלוי לפי ראות עיני הדיין אם בודאי יתהוו מספיק טיפות זיעה עד שיפלו או לא, ועל פי זה ידון אם יש לאסור או לא.

הטעם

כיון שאין מקום לזיעה להתפשט, הוי דינו כמו כיסוי קדירה של איסור, שאוסר התבשיל שבקדירה אחר שהתחיל להזיע. והטעם משום שודאי טיפות מן הזיעה נתהווים על תחת הכיסוי ונופלים לתוך הקדירה. ויש מי שפירש שהוא משום שהזיעה עצמו יורדת שוב לתוך הקדירה, כיון שאין לזיעה מקום להתפשט.

המקור

הסוגיא

עוד תנן במכשירין פרק ה' משנה י"א, האשה שהיו ידיה טהורות, ומגיסה בקדרה טמאה, אם הזיעו ידיה טמאות. היו ידיה טמאות, ומגיסה בקדרה טהורה, אם הזיעו ידיה, הקדרה טמאה. רבי יוסי אומר, אם נטפו, עכ"ל. רישא דמשנה זו דינה כמו הדין של משנה י' שם, וכן המשניות דפרק ב' המובאים לעיל. דמכיון שהקדרה טמאה, והזיעו ידיה ממנו, ודין הזיעה כמו הדבר, ממילא הוי ידיה טמאות כאילו נגעה בתבשיל הטמא. אבל סיפא של המשנה שהיו ידיה טמאות והקדירה טהורה, והזיעו ידיה מן הקדירה, בזה עדיין לא ידעינן דינו מן המשניות דלעיל. דעד כאן רק שמענו שאם הטמא מזיע, והזיע נגע למעלה, דינו כמו הדבר עצמו שהזיע. אבל כאן שהדבר טמא למעלה, והזיעה שלמטה היא טהורה, למה יטמא הדבר שלמטה מחמת הידים של מעלה. ופירשו הראשונים כמבוא בסמוך שהוא משום שכיון שבין ידיה לתבשיל מלא זיעה, וזיעה כמו המשקה עצמו, נמצא שיש חיבור נגיעה בין ידיה הטמאות לתבשיל הטהור.

הראשונים

ז"ל הרע"ב על הסיפא ז"ל, אם הזיעו ידיה, נטמאת הזיעה מחמת ידיה ונטמאת הקדירה, לפי שההבל מחבר בין הזיעה שבידיה למשקין שבקדירה, עכ"ל. וכזה פירש גם בפירוש המשניות לרמב"ם ז"ל, אם היו ידיה טמאות והקדרה טהורה, והזיעו ידיה באדים, הרי אותה הזיעה היא משקין טמאין, מפני שנטמאו בידיה ומטמא כל מה שבקדרה. מפני שהאד מחובר בין אותו המשקה שעל ידיה, ובין מה שבקדרה, עכ"ל. וכן בפירוש הר"ש, והרא"ש על המשנה כתבו לשון זה, שהזיעה מחבר בין הידים הטמאים ובין הקדירה הטהורה.

ודייק היד יהודה סימן ק"ה ס"ק י"ט ד"ה עוד אמרינן, שמדלא פירשו הראשונים שהטעם שהקדירה טמאה הוא משום שאחר שהזיעה נגע בידיה, חזר אותה זיעה לתוך הקדירה ומטמאה אותו, יש לדייק שסברו שאין לחוש שיחזור הזיעה אחר שעלה למעלה, שישוב לירד למטה. ואולי אפשר לדחות ראייתו, שהרי תנן שם במשנה י' כנ"ל שחם לתוך חם אינו טמא, וטעמו כנ"ל שאין חם מקבל זיעה. אם כן אף אם היה

צריך לחוש שזיעה יחזור למטה, עדיין בנידון זה אין לחוש לזה, כיון שהקדירה חמה, ולא יקבל אותה זיעה. ועיין לעיל א (ב) שלפי שו"ת בית שלמה, בכגון זה שמעלה זיעה הקדירה של מטה, אין ספק שלא יקבל זיעה, עיי"ש. בין כך ובין כך, אפשר להוכיח מכאן שבדבר חם ומעלה זיעה, אין צריך לחוש שאותה זיעה שוב תחזור עליה. אבל לקמן בע"ה יתבאר שיש נפקא מיניה כיצד נפרש הטעם.

וכבר מובא לעיל תשובת הרא"ש כלל כ' סימן כ"ו. זה מקצת לשונו שוב, ששאלת על אלפס חולבת, אם יכולין לתת למטה בכירה, תחת קדרה של בשר. נראה לי שאסור, ואפילו בדיעבד אם נעשה הייתי אוסר הקדרה. כי הזיעה העולה מן האלפס הוא כמו חלב, וכו', עכ"ל. ולכאורה יש לדקדק בדבריו שכתב שהיה אוסר הקדירה דוקא, אבל לא כתב שהיה אוסר האלפס. וכן יש לדייק שכך הבין דבריו הטור. שכשמביא תשובה זו דאביו, כתב כנ"ל, כתב א"א הרא"ש ז"ל, מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדרה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדרה, ואוסרתה, עכ"ל.

ועוד שם הרא"ש מביא ראייה מהמשניות דפרק ב', אבל לא מביא המשנה דפרק י' משנה י"א (ומשנה י' לפחות מרמז עליה בספיקו בסוף התשובה, וכמו שמבואר לעיל שם.) ולכאורה גם מזה יש לדקדק שאילו סבר שגם האלפס של חלב נאסרה היה לו להביאה, שמיניה רואים שאם הידים טמאות אף הקדירה טמאה מחמת שיש חיבור מחמת הזיעה שהולכת בין שניהם. ומזה הוה ליה ללמוד שגם האלפס אסורה, מחמת שהזיעה מחברת בין שניהם. ועיין במחצית השקל סימן תנ"א ס"ק מ"ד בפירושו השני שלו, שבאמת כתב לפרש המ"א שם, שמחמת החיבור הנעשה על ידי הזיעה יאסור שניהם, הדבר שלמעלה וגם הדבר שלמטה, עיי"ש.

אבל לכאורה כנ"ל מדלא הביא הרא"ש משנה זו, איכא למידק שאי אפשר לדמות בליעות איסור והיתר לנגיעת טומאה וטהרה דשם. דעד כאן לא שמעינן רק שכיון שיש חיבור על ידי הזיעה, הוה כמו נגע חד בשני, וממילא לגבי טומאה וטהרה, הטמאה מטמאה את הטהור. אבל שנימא שגם טעם שנבלע לתוך הזיעה, יוכל לילך תוך אותה חיבור, ולבלע לתוך הדבר שלמטה המחובר למעלה, זו לא שמענו.

ובכל אותה תשובה באמת הרא"ש לא כתב לנו גדרים בזה, מתי יאסור הזיעה את היתר. רק הביא ראייה שזיעת הדבר כדבר, וזה שמעינן שפיר ממשניות דפרק ב', ותו לא צריך ללמוד אותה דבר ממשניות דפרק י'. אבל באיזה אופן יאסור, זה הרא"ש לא ביאר, רק כתב שבנידון דידיה הזיעה שלמטה יבלע בתוך הקדירה דלמעלה. ולקמן יתבאר שהתרומת הדשן תלמידו כתב תשובה לפרש הגדר באיזה אופן יאסור.

היוצא שיש לנו משמעות מהרא"ש והטור, שאין הזיעה שעולה ואוסר קדירת בשר אוסר את החלב שבאלפס. וכתבנו לפרש הטעם שלא יאסור הן מצד החיבור, והן מצד חשש שחוזר הזיעה אחרי כן למטה. והטעם כמו שנתבאר לעיל, או שאיכא למידק דאין יורד למטה, או אין מקבל חם הזיעה אפילו אם היו יורדים. ולגבי עצם החיבור, אף שהיה ניתן לומר שמשום זה יאסור גם כן, מכל מקום לא מוכיח לן שיאסור חד את השני, וסבר הרא"ש שאינו אוסר. ובהמשך בחלק הפוסקים נשוב לדון בכל זה שוב.

השולחן ערוך צ"ב ח' פסק כלשון הטור, וכמו שמובא כבר לעיל ז"ל שוב, מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה, ואוסרתה, עכ"ל. אם כן גם משמעותו כמו שמדויק לשון הרא"ש והטור, שדוקא הקדירה של בשר נאסר, אבל המחבת של חלב לא נאסרה.

ובפרי מגדים מ"ז ס"ק כ"ט כתב ז"ל, ואם הזיעה נופלת למחבת, גם המחבת אסורה. וכן הוא לקמן צ"ג, כיסוי קדירה, אם התחיל להזיע, שניהן אסורות, עכ"ל. לכאורה כוונתו מבוארת, שלמד ככל מה שנתבאר לעיל, שיש לדקדק מלשון הרא"ש וטוש"ע, שרק הקדירה של בשר נאסרה ולא המחבת של חלב. רק מביא שיש עוד דין שמיניה איכא למשמע שיש אמנם מקרה ששפיר יאסור. והוא הדין של כיסוי קדירה שנפסק בס' צ"ג.

ומפני שאני רואה שיש מחלוקת בהבנת הדין שם אביא לשונו. דזה לשון הרמ"א ס' צ"ג סעיף א', ואם לקחו כיסוי רותח מקדירה של בשר, ונתנו אותו על קדירה של חלב, אם שניהם חמים, שניהם אסורים. וכו'. ואם הכיסוי צונן והקדירה חמה, נמי שניהם אסורים, אם התחיל להזיע תחת הכיסוי, דתתאה גבר, עכ"ל. והנה אף שהרמ"א רק התנה אם התחיל להזיע תחת הכיסוי, על המקרה שהכיסוי צונן, הפרי מגדים פירש שתנאי זה הולך על שניהם. כך מדויק בלשונו שהבאתי לעיל, וכן ממה שכתב בסימן צ"ג, וכן כתב בבירור בסימן צ"ד מ"ז ס"ק א'. ז"ל שם, ועיין סי' צ"ב סעיף ח' בהג"ה, ומה שכתבנו שם, ובסי' צ"ג ס"א בהג"ה, דבשניהם רותחים צריך להזיע גם כן, אלא דאין צריך שיהא יד סולדת בה בזיעה, עכ"ל.

ולכאורה לשון הפרי מגדים בסימן צ"ב המובא למעלה ברור מללו, שכמו שלגבי המחבת חלב תחת קדירת בשר, כתב שרק יאסור אם הזיעה ישוב ליפול לתוך המחבת. הוא הדין פירש כוונת הרמ"א בסימן צ"ג לגבי כיסוי קדירה, שהאיסור מחמת שהזיעה עולה, ונעשו טיפות על גבי המכסה, ושוב נופלות לקדירה ואוסרתה. שהשווה אותם לעיל, שכתב כנ"ל, ואם הזיעה נופלת למחבת, גם המחבת אסורה. וכן הוא לקמן צ"ג, כיסוי קדירה, אם התחיל להזיע, עכ"ל. הרי השוה דינם שהוא משום שהזיעה נופלת למטה. ורק בזה נראה שיש שינוי בין כיסוי קדירה, ולבין המחבת. שלגבי המחבת לא ברור שהזיעה יפול למטה, ולגבי כיסוי קדירה אחר שהתחיל להזיע הוא בחזקת שגם חזר למטה. ולכן לגבי דין של המחבת הטוש"ע פסק שרק הקדירה אסורה, ולגבי המכסה פסק ששניהם אסורים אחר שהתחיל להזיע. ורק הפרי מגדים מוסיף שגם לגבי המחבת אם היה טיפות שחזרו ונפלו היה אסור.

וכן הוא משמעות לשון הפרי מגדים גם בסימן צ"ב סעיף ז' מ"ז ס"ק כ"ח ז"ל, כמבואר סי' צ"ג סעיף א' בהג"ה, דאם התחיל להזיע שניהם אסורים, דזיעה פולטת מן הכיסוי, ונפל לתבשיל, עכ"ל. ולכאורה לשון נפל שייך רק לגבי טיפות, שאם היה רצה לומר שהזיעה חוזר, היה אומר לשון יורד, או חוזר, אחר שפלט מן הכיסוי. וכזה הוא לשונו גם בהלכות פסח סימן תנ"א א"א ס"ק מ"ד ז"ל, ואמנם בקצת תנורים שעושין בתוכה חלל, כעין תנור קטן, ומשימין חמץ. והזיעה עולה למעלה, אף על פי שאין יד סולדת בו בזיעה, מכל מקום התנור הכיסוי חם מלמעלה, ונבלע הזיעה שם. וכשמימין אח"כ קדירה בפסח, ומזיע

למעלה, ונופל הזיעה לתוך קדירה, צ"ע דיש לאסור אפילו דיעבד, עכ"ל. ולכאורה כנ"ל מדכתב לשון ונופל משמעותו טיפות הזיעה, דאילו הזיעה עצמה יורד ולא נופל. מכל זה לכאורה מתברר ששיטת הפרי מגדים שזיעה מפלטה, אבל אין חשש שהזיעה עצמה תשוב לתוך הקדירה, ולא שנא אם מדובר בתנור, ולא שנא אף בכיסוי קדירה. אבל אם חוזר הטיפה שנעשה מן הזיעה לתוך התבשיל למטה, אז יאסרו.

וכן המחצית השקל על המ"א שם, שכתב שהתבשיל שנתבשל בתוך הקאכלין מותר, משום שאין הזיעה יד סולדת למעלה. כתב המחצית השקל בפירוש הראשון לבאר ז"ל, אין היד סולדת בזיעה - ר"ל, דאם היד סולדת בזיעה היה ראוי לאסור, דחיישינן שמא יפול שוב מן הזיעה למטה לתוך הקדירה, עכ"ל. וכנ"ל לשון זה לכאורה מורה שהחשש הוא לגבי טיפות הזיעה שנצטברו למעלה, וחוזרים ונופלים למטה. וכן המשנה ברור בשער הציון שם ס"ק קע"ט כתב כלשון זה ז"ל, משום הזיעה של חמץ שעלה למעלה מהבל הקדרות רותחות שהניח בכל השנה, ונבלע בגו של הקאכלי"ן, ועתה חוזר ונופל בתוך הקדרות כשנתחמם, עכ"ל.

וכן היד יהודה מודה במקצת בדין זה, שלגבי הדין של יו"ד צ"ב סעיף ח', כתב בס"ק נ"ב בפירוש הארוך, להוכיח שאין זיעה יורד למטה. וכנ"ל הוכיח הכי מהדין של המשנה מכשירין פרק י' י"א, כמבואר לעיל. ולכן בענין של המחבת וקדירה סבר כמו שכתב הפרי מגדים, שמן הסתם לא יאסור המחבת של חלב, חוץ אם רואים שהזיעה חוזר ונפל למטה. ז"ל, זולת אם אנו רואין דנתלחלח הקדירה מלמטה כל כך עד שחוזר ונופל מנו טיפות לתוך המחבת, עכ"ל.

אולם בזה פליג על הפרי מגדים, שאם מדובר במקום מכוסה, כגון כיסוי קדירה, אז אף גם בלי חשש שחזרו ונפלו טיפות למטה, עדיין יאסור, משום שאז כיון שאין מקום לזיעה לילך למעלה, חוזר הוא למטה. ומאחר שהפליט הזיעה טעם בשר, כשחוזר ויורד למטה, יבלע אותו טעם בחלב. ועל פי מה שכתבנו לעיל אולי נטה הפרי מגדים מדעתו בזה, משום שסבר שכיון שהזיעה חם עולה, שוב אין מקבל הזיעה, כדאיתא במשנה י' שם, דחם לתוך חם טהור. ולכן הפרי מגדים פירש שאף בכיסוי הטעם הוא משום טיפות הזיעה שיורדים למטה.

וכבר מבואר לעיל שהב"ח העמיד את המקרה של הרא"ש דצ"ב ח', שמדובר דוקא בענין שכיסה הקדירה את המחבת ואין מקום לזיעה להתפשט לצדדים. ואם כן הוי הכירה כעין קדירה גדולה, וקדירה בשר הוי ככיסויה. ועל פי שנתבאר לעיל, לכאורה בין לפרי מגדים, ובין ליד יהודה, שניהם מפרשים שלגבי כיסוי קדירה בודאי יאסור הכיסוי את התבשיל שלמטה. ליד יהודה משום שאין לזיעה מקום להתפשט וממילא חוזר ויורד ואוסר, ולפרי מגדים משום שהטיפות בודאי יתבצרו ויחזרו לתוך הקדירה. ולכאורה אם כן יצטרך הב"ח לדחוק ולומר שכוונה הרא"ש לאסור גם המחבת. וזה צריך ביאור שאין לשונו משמע הכי, וכנ"ל. ושם אמר הקירה מאד גדולה, אף בכיסוי אין לזה אותה חזקה שבודאי הזיעה יורד. אבל עדיין צ"ע שהכי יותר נראה כיון שאין לזיעה מקום לעלות, וצע"ע.

הדגול מרכבה על צ"ב ח' כתב ז"ל, וגם המחבת נאסרה, שהזיעה נאסרה, ואוסרתה. ועיין במ"א סימן תנ"א סעיף קטן מ"ד, ועיין לקמן ס' ק"ח סעיף א' בהגה שכתב, אלא א"כ הזיעה המחבת משניהם, עכ"ל. מדכתב בלשון מוחלט

שגם המחבת נאסרה, משמעותו שלא סבר כהפרי מגדים שרק יאסור אם הזיעה חוזר למטה. וכתב לעיין במ"א, ונראה שכוונתו שמשמע שאם היה הזיעה יד סולדת למעלה היה אוסר. והוא משום שחוזר הזיעה ואוסר למטה, וכנ"ל. ושוב כתב לעיין ק"ח ששם כתב גם כן כעין זה, שאם הזיעה משניהם אוסר, והוא משום שהזיעה חוזר ואוסר למטה. אמנם הוא קצת ראייה לסתור, ששם הרמ"א כתב אלא אם כן, שמשמעותו שאין הוא בחזקת שיחזור למטה. ואולי משום שהרמ"א שם כתב גם על מקרה של אפיה שאין בו כל כך הרבה זיעה, ולכן כתב בלשון אם הזיעה.

ולא ידעינן כיצד למד הדגול מרבבה את המקרה של הרא"ש. אם למדו כמו הב"ח, אם כן לכאורה איכא לפרושי שסבר או כהפרי מגדים, או כהיד יהודה. דהיינו שהפרי מגדים והיד יהודה, שניהם למדו שאף במקרה שאין הקדירה סותם הכירה. אלא אף שהוא למעלה לגמרי מבחוץ, אם הוא קרוב עד שהיד סולדת בו, היה אוסר. ולכן שניהם כתבו שאין בחזקת שיהיה זיעה שיחזור ויאסור. ואם הדגול מרבבה למד המקרה כמו הב"ח, אם כן הוי כמו כיסוי קדירה שודאי יאסור, או משום שהזיעה חוזר, או מפני שהטיפות חוזרות. אבל אי למד המקרה גם כן כמו הפרי מגדים והיד יהודה, אז לכאורה נצטרך לומר שסבר כמו המחצית השקל הנ"ל בפירוש השני. שהוא כנ"ל שהחיבור עצמו שנוצר מחמת שהזיעה עולה עד לקדירה גורם האיסור, שדרך אותו חיבור הבליעות הולכות ואוסרות.

והאמרי בינה על הדגול מרבבה כתב ז"ל, נ"ב היכא שפתוח קצת מן הצד למעלה י"ל שאין הזיעה יורדת שוב למטה רק בעליותה מן המחבת הולכת אל הקדירה ולחוץ, עכ"ל. ואם כוונתו לפרש דברי הדגול מרבבה, אם כן הושה דעתו לדעת היד יהודה שרק אם הוא סתום יאסור בודאי למטה.

ולחוות דעת שיטה אחרת בכל זה, שהוא סובר שאין זיעה מפליט בכלל, רק בולע. ז"ל, ונראה דהוא הדין בכף שתחב לתבשיל, אף דחם מקצתו לא חם כולו, מכל מקום הכף נאסר עד מקום שמגיע הזיעה, והיד סולדת בו בזיעה. רק שאינו מפליט ע"י הזיעה, לכן אין צריך ששים רק נגד מקום שנתחב, אבל בולע שפיר ע"י הזיעה ונאסר, עכ"ל. אבל אף לשיטתו שאין הזיעה מפליט, לכאורה יודה לפרי מגדים שאם נעשה הזיעה שוב למים, שפיר יפלטו מים אלו את הקדירה, ואם שוב יפלו למטה יאסרו. ורק שבא לאפוקי שלא נאמר שהזיעה כשהוא אדים יפלוט כלי, ושוב אם יורד, או דרך חיבור יאסור מן שלמטה ממנו.

אם כן בנידון דידן כיון שמדובר שהמחבת של חלב וגם המחבת של בשר מילא את כל שטח התנור, והוא תנור קטן, נמצא שאחד למעלה מחבירו בקירוב, לכאורה דינו כמו דין של כיסוי קדירה. וכבר נתבאר לעיל שבכיסוי קדירה בודאי יאסור. והוא או משום שהזיעה נופלת למטה אחר שנהפך שוב למים, או משום שהזיעה עצמה חוזרת שוב למטה. אבל במקרה שלא היה המקום סתום, אז הדין תלוי, אם היו טיפות מים שחזרו למטה היה נאסר, ואם לא לרוב הדיעות לא היה נאסר. כך יצא מהפרי מגדים, והיד יהודה, והחוות דעת, והמשנה ברורה. זולת המחצית השקל בפירוש השני שלו, וכן אפשר לדגול מרבבה, אבל כבר נתברר שאפשר אף הגדול מרבבה יסבור כהפרי מגדים, או כהיד יהודה.

ועיין באגרות משה יו"ד חלק א' סימן מ' שדן בתנורים אם בישלו קדירת בשר ואחר כך חלב אם יאסרו. ודן בזה אם יש לשער שהטיפות נופלות או לא, עיי"ש. ומכאן

שאם אין הוא כיסוי קדירה ממש, יש לדון לפי ראות עיני החכם אם יהיה זיעה או לא.

(ג) במקרה קרוב לשאלה א', כל אותם פרטים, אלא שבפרט אחד שונה, שהיה התנור שבו המחבת של חלב והקדירה של בשר תנור גדול קצת ברחבו, עד שהיה מספיק מקום בו להחזיק עוד מחבת, ונמצא שמחבת החלב ובשר רק מלאו את חצי התנור?

הדין

אף בכגון זה הקדירה של בשר אסור, כבשאלה א. וכן הקדירה של חלב נאסרה, כבשאלה ב', שמן הסתם גם ירדו טיפות זיעה לתוך קדירת הבשר למטה (ואם אין כך המציאות, יהיה תלוי אם ירדו טיפות זיעה לתוך החלב, כפי ראות עיני החכם.) ואם יש ששים בבשר נגד החלב שבקירה, התבשיל של בשר יהיה מותר. וכן אפילו בספק ששים יהיה מותר.

הטעם

יש כמה שיטות באיזה שיעור יאסור זיעה של מטה לדבר שלמעלה ממנו. יש אומרים שכל שהוא מספיק קרוב עד שהיד סולדת בזיעה כשפוגע למעלה, עד שממילא גם יחם הדבר שלמעלה, הוא אוסרו. וטעם סברא זו נראה שדימו בליעות על ידי זיעה, לשאר בליעות של איסור והיתר. לכן כמו ששאר בליעות נבלעות כשהם יד סולדת בו הוא הדין זיעה. וממילא אין חשוב למה הזיעה יד סולדת בו כשמגיע לדבר של מעלה, בין אם הוא יד סולדת בו מחמת כח חמימות הזיעה עצמו, או שהיד סולדת בו מחמת שהזיעה הוא בתוך תנור חם, בכל אופן יאסור.

ויש מי שאומר שזה שצריך להיות קרוב שיהיה היד סולדת בו, הכוונה דוקא שיש בכח חמימות הזיעה להיות יד סולדת בו מחמת עצמה. כלומר שהדבר של מעלה מספיק קרוב לדבר של מטה, עד שבלי גורם אחר הזיעה היה יד סולדת בו. שכשהוא קרוב כשיעור זה, עדיין הזיעה בתוקפו ואוסר כטעם גמור כהדבר שיצא ממנו. אבל אם הוא יותר רחוק משיעור הזה, אף אם למעשה הוא חם כיון שנמצא בתנור, או כיוצא, כיון שהקדירה של מעלה קצת רחוק ממקור הזיעה, אין הזיעה בתוקפו ואין טעמו נחשב כטעם גמור שיאסור, אלא דין ריח יש לו שאין אוסר.

ויש אומרים שזיעה רק אוסר כטעם גמור אם אין מקום לזיעה להתפשט כלל, וגם הוא במקום סתום, שבענין זה הוא חזק מאוד ויהיה בו טעם גמור. אבל אם יש מקום לזיעה להתפשט לצדדין, אף שמקור הזיעה בקרוב תחת הקדירה שלמעלה ממנו, אין הזיעה מספיק חזק, ואין טעמו כטעם רגיל שיכול לאסור, אלא כדין ריח יש לו. כך סבר שיטה זו לעיקר הדין, אבל למעשה לא רצה לפסוק כנגד שיטה הראשונה שאוסרת בכל ענין שהזיעה חם שהיד סולדת בו. מכל מקום במקום ספק אם היד סולדת בו, סמך על מה דסבר שהוא עיקר הדין.

בנידון דידן שמדובר בתנור קטן, וממילא קדירת חלב הוא למטה בקרוב לקדירת בשר, לפי שיטה ראשונה ושניה, הזיעה היוצא מהחלב יאסור הבשר. ולפי שיטת השלישית כיון שיש מקום לזיעה להתפשט לצדדים לא יאסור מעיקר הדין. אבל כנ"ל מכל מקום אף שיטה זו מודה שיש לאסור לחוש לשיטה הראשונה. וגם קדירת חלב יאסור מחמת שמן הסתם כיון שהמקום סתום, והוא קרוב לקדירת בשר, מן הסתם

יהיה הרבה טיפות שנוצרים מהזיעה, והם נאסרו מקדירת בשר, וחוזרים ונופלים לתוך קדירת חלב, עיין שאלה ב'. וזה שכתבתי שאפשר להקל להתיר קדירת בשר אם יש ספק שיש ס' כנגד החלב, לא מיבעי לשיטה השלישית כך דינו, שכנ"ל מיקל במקום ספק, למה דסבר שהוא עיקר הדין שאין זיעה אוסרת בענין זה. אלא אף לשיטות הראשונות כבר נתבאר לעיל בשאלה א (ו) שאם הוא בענין שאין ספק שהקדירה של מעלה היה חם, יש להקל, עיין שם טעמו. וכאן כיון ששניהם בתוך התנור, נראה שמן הסתם שניהם תמיד היו חמים. ואף ששם נתבאר שיש סוברים שצריך דוקא שגם קדירה של מעלה יעלה זיעה כל הזמן, ואולי איכא לספק בזה. מכל מקום כאן שלפי שיטה השלישית בכל ענין אפשר להקל במקום ספק, וכמה פוסקים הביאו דבריו, נראה שאפשר לסמוך להקל בצירוף שני הסברות.

המקור

הראשונים

כבר מובא לעיל באריכות תשובת הרא"ש, ודברי הטוש"ע שפסקו כדבריו. גם מובא לעיל בשאלה 1 (א) הביאור הגר"א על השו"ע, שהביא שתי מקורות, מקור הראשון מכיסה הקדירה שנפל בה טיפת חלב, שדינו שמוליך הטיפת חלב בכל הקדירה. ושוב מביא מקור שני, המשניות דמכשירין שמהם הביא הרא"ש ראיה לדבריו. וכתבנו שם לפרש שבא להשלים מקור הרא"ש, שממכשירין רק שזיעת הדבר כדבר, אבל עדיין לא ידעינו אם הוא נבלע, ולכן מביא ראיה מכיסה ששפיר נבלע. עד כאן דבריו שם.

ואם כינם אנחנו בדברי הגר"א, לכאורה יוצא שמינה איכא למידק, שכל זה אם כיסה הקדירה, אבל אם לא כיסהו, אף שעדיין יש הרבה זיעה בכירה, אין אותו הבל מספיק פועל על הטיפת חלב להעבירו בתוך כל הקדירה. ואם כן אין לנו גם ראיה שזיעה יבלע בכי האי גוונא.

וכזה מצאנו בתשובת הב"ח החדשות סימן כ"ד, גם מובא לעיל, שכתב לפרש המקרה של הרא"ש שהוא בענין שהוא ככיסוי קדירה. ז"ל, ונראה דמיירי בכירה שלהם שעשוין כקדירה, ושופתין על פי קדירה. דהתם ודאי כיון דהמחבת היא למטה בחלל הכירה, וקדירה של בשר על פי הכירה, אין מקום לזיעה להתפשט לצדדים, וא"כ בעלות הזיעה בא אל הקדירה ואוסרתה. ולפיכך לא נתן הרא"ש ז"ל שום גבול, אלא כתב בסתם ונבלע בקדירה ואוסרתה, עכ"ל. התנה בזה שני תנאים, שהקדירה סתם הכירה, וגם שאין מקום לזיעה להתפשט לצדדים. אם כן לכאורה בכירה צר דיבר, והוי כעין קדירה אם כיסוי.

אמנם מדברי התרומת הדשן סימן כתבים סימן כ"ג מבואר שלמד שו"ת הרא"ש אחרת לגמרי. ז"ל, מחבת של חלב תחת הקדירה של בשר שכתב הרא"ש הזיעה עולה ואוסר, כמה שיעור הרחקה? וכו'. ההוא דכתב הרא"ש במחבת של חלב, נראה השיעור שאם אין היד סולדת בו בקדירה של בשר מחמת הזיעה, אפי' אם היה הזיעה עולה, אפי' שעה אחת אפי' שתים, אין איסור בדבר, אם לא שהקדירה רותחת בפני עצמה. ותדע שכן מנהג פשוט שתולים בשר לייבש למעלה מן הכירה שמבשלין עליה חלב תדיר, אף על פי שהזיעה עולה מן התבשיל של חלב, הואיל ואין היד סולדת בבשר מחמת חום אותה זיעה אינה אוסרת, עכ"ל.

הרי מבואר שכתב שהשיעור הוא אם היד סולדת בזיעה, או לא, ולא איכפת ליה אם המקום סתום. ועוד יותר מדהביא ראייה לחילוקו מזה שתולים בשר למעלה, יותר מבואר שלא איכפת ליה אם הוא מקום סתום וצר או לא. אלא שהכל תלוי באם היד סולדת בו או לא. וכפי הגירסא שלנו (ולקמן יתבאר שיש עוד גירסא), נראה שלמד דינו, משאר כל דיני איסור והיתר, שבכל מקום בליעות תלוי באם הוא יד סולדת בו. אם כן סבר שהוא הדין כאן, שאין לנו שיעור מבואר צריך לילך אחר המבורר שהוא אם היד סולדת בו או לא.

ומחמת דברי התרומת הדשן, בהמשך התשובה הב"ח חזר בו קצת, וכתב שצריך לאסור אפילו בענין שהוא פתוח למעלה לגמרי. ז"ל אחר שמביא התרומת הדשן, ולדבריו אנו שומעין אף על פי שאין ראי' לו מן התלמוד, וכך פסק מהר"ם איסור"ש סוף סימן צ"ב בי"ד, עכ"ל. אבל בסוף התשובה מסיק ז"ל, ואם אין היד סולדת בו, או אפילו ספק אם היד סולדת בו, אין לאוסרו מספ', מאחר שאפילו ודאי יד סולדת בו שרי מדינא לדעתינו, כדפר'. הלכך מספק אין לאסרו אא"כ היד סולדת בו בודאי, עכ"ל.

אם כן מבואר מסוף לשון הב"ח שאף על פי שלא רצה לפסוק כנגד שיטת התרומת הדשן שנפסק להלכה, מכל מקום באמת לא חזר בו מעיקר הדין. שכך מסיק כנ"ל, שרי מדינא לדעתינו, אם כן מבורר שבאמת לא חזר בו. רק סבר שכיון שיצא מפי התרומת הדשן, חייבים להחמיר כמותו. אבל כיון שסבר שמעיקר הדין שרי, במקום ספק שאין מפורש בתרומת הדשן לאסור, כבר מיקל, (עיין לעיל שבררנו שפשטות דין זה הוא מדאורייתא, וכן אף לפי ספיקת הרא"ש בסוף התשובה, הוי ספק ספיקא לאיסורא, ולכן אף בדרבנן, היה לו להחמיר.) ואף שאפשר לומר שפסק להקל מחמת ספק ספיקא, ספק כתרומת הדשן, ספק כדבירו, ואף כתרומת הדשן ספק לא היה יד סולדת בו. אף שאפשר לפרש כך, הרי כתב מפורש, שרי מדינא לדעתנו, ועל כרחך שיטת הב"ח הוא כנ"ל, שפוסק לדינא שאין איסור, ורק מחמיר במקרה שהתרומת הדשן החמיר במפורש.

והב"ח למד שיעורו זה, מדין של ריח דפסחים דף עו:, שנפסק בסימן ק"ח סעיף א' כלוי, שסובר שריחא לאו מליחא הוא, בדיעבד אם צלה איסור והיתר ביחד. אבל לכתחלה נפסק שם כהסוברים שאף לוי מודה שאין לצלותם ביחד. אמנם כל זה בתנור קטן, דאינו מחזיק י"ב עשרונים, אבל בתנור גדול, אף לכתחלה מותר לצלות, אם הוא גם פתוח למעלה. ובתנור קטן סתום, יש מחלוקת אי אף בזה לוי יסבור שבדיעבד מותר, ופסק שם הרמ"א שבהספד מרובה יש להקל. ועוד נפסק ברמ"א שם שאם צלה תחת מחבת כשרה וטריפה, אף לוי היה אוסר בדיעבד משום ריח. ופירש הגר"א שם ס"ק ט"ו, שאף שהקל הרמ"א בתנור קטן, מכל מקום לא רצה להקל תחת מחבת. ונראה שהוא משום מה שכתב שם הרמ"א שתחת מחבת הוי ככיסוי קדירה, ונראה לו שדינו יותר חמור, מתנור קטן, ואף שהתנור סתום לגמרי. עיין בסימן ק"ח סעיף א' לכל הנ"ל, כי קצרתני.

אחר הקדמה זו אביא לשונו בשני מקומות שרואים שמדין ריח למד דינו. ז"ל, וגדולה מזו קיי"ל, בדין בשר שחוטה שצלאו עם בשר נבילה. דבתנורים מגולים שלנו שפיהם סתומים, אין לחוש לריח, כ"ש בכה"ג, עכ"ל. ובסוף דבריו אחר שכתב שצריך לשמוע לתרומת הדשן, כתב ליישב ראייה זו, ז"ל, וצריך ליישב לפ"ז, הא

דק"ל בתנורים שלנו כשהן פתוחין, אין הנבילה אוסרת השחווטה, היינו דוקא כשנצלו בתנור, זה אצל זה. אבל היכי שהשחווטה תלוי למעלה, והנבלה למטה, וכו', חמיר טפי, עכ"ל.

ובמקום אחר כתבנו באריכות לבאר כל דבריו בזה. וכאן אקצר. שנראה ברור שמוכיח מזה שבגמ' פסחים לוי סבר ריחא לאו מילתא ונפסק כך בשו"ע, וכנ"ל אף לכתחלה בתנור גדול ופתוח. ושם סתמא נפסק להקל, דלא התנה שם דוקא אם רחוק באיזה מרחק, או שיש לחלק באיזה צורה מונחים האיסור והיתר. אם כן מכל זה איכא למידק שאין שום איסור בזה, ואף משום זיעה. דאילו בלאו הכי יאסור משום זיעה, מה הועיל לי דין זה שריחא לאו מילתא, בלאו הכי הוא אסור משום זיעה. וכנ"ל אף בתנור קטן נפסק שם שמותר בהפסד מרובה, ואם כן אף בענין זה צריך לומר שאין בו גם איסור מחמת זיעה, מאותו הוכחה. ורק אם הוא בענין של כיסוי קדירה שאין מקום לזיעה להתפשט והוא סתום, שם הזיעה חזק מאד, ואסור כטעם גמור. ודין כיסוי קדירה מבואר בפוסקים בסימן ביו"ד סימן צ"ג, וכן שם בס' ק"ח, שכנ"ל פסק הרמ"א לאסור תחת מחבת דהוי ככיסוי קדירה. וכנ"ל הגר"א מפרש שסבר הרמ"א שדינו יותר חמור מתנור קטן. וכתב שלפי שיטת התרומת הדשן, על כרחך לומר שרק מותר שם אם היו מונחים זה אצל זה, ולא זה מעל זה.

וביד יהודה צ"ב בארוך ס"ק נ"ה כתב היד יהודה שיעור קצת שונה מהב"ח, על פי גירסא קצת שונה בתרומת הדשן, שמצא בדרכי משה הארוך. שזה לשונו שם, נראה השיעור שאם אין היד סולדת בו בקדירה של בשר מחמת הזיעה, וכו', (אם לא) [אע"ג] שהקדירה רותחת בפני עצמה. דהיינו שבגירסא זו במקום שהתרומת הדשן מוסיף לאסור אם הקדירה רותחת, להיפך כותב להתיר אע"ג שהקדירה רותחת.

על פי זה פירש הענין של זיעה, כדרכו של הב"ח, ושם גם כתב שדבריו גם סמוכים משיטת הב"ח. רק שלדידיה הכל תלוי אם הוא בקרוב כל כך שהזיעה בעצמו יד סולדת בו עדיין בהגיעו אל הקדירה או בשר, בזה יש כח בזיעה לאסור, אבל בלאו הכי לא. זה מקצת לשונו, אבל אם הוא ברחוק עד שאין הי"ס עוד בהזיעה תו אין חוששין לו עוד. שכיון שיש לו מקום להתפשט, כבר התפשט כשבא להאויר. ואין חוששין עוד שיהא נבלע בהכלי, והמעט שבא תחת הכלי, אינו אלא כריח בעלמא. והגם דבשו"ת הרא"ש שם הביא לזיעה מפ"ב דמכשירין, מבריכה בבית, והבית מזיע מהבריכה. הגם דמסתמא כותלי הבית רחוקים מהבריכה, וגם אין הי"ס למעלה מהזיעה. בודאי אין לדמות זיעת בריכה של מים, לזיעת קדירה בעלמא. וגם שם בע"כ נשאר הזיעה בבית, משא"כ כאן מתפשט העיקר להצדדין, עכ"ל.

אם כן אף לפי שיטת הב"ח מאוד מסתבר לפרש הענין כמו שפירשו היד יהודה. שכיון שכנ"ל כל חיליה, מדין ריח. מאוד מסתבר שגם הוא סבר שחז"ל כללו בפסק שלהם שריחא לאו מילתא, גם זיעה שימצא שם. והיינו כפי איך שפירש דהיינו כל היכא שאין המקום סתום עד שאין לזיעה מקום לילך. שאין הוא בענין זה, דינו שונה דהוי כיסוי קדירה, ולזה כבר מצאנו מקור לאסור, שם ברמ"א כנ"ל שאסר תחת מחבת, דהוי ככיסוי קדירה, וכן בפוסקים בסימן צ"ג א. אבל חוץ מזה אף הזיעה אם הוא

נמצא כריח נדון, ושפיר דקדקו חז"ל בלשונם, ושפיר פירשו כל מה שחייב לפרש בדין אפיה וצליה בתנור, איסור והיתר ביחד.

ונראה שהסבר הדברי היד יהודה בזה, שאף שזיעת הדבר כדבר, מכל מקום כדי שיאסור בעינין טעם מספיק חזק, ולכן אף אם נכנס ריח איסור לתוך ההיתר, אין הוא נגדר בשם טעם כעיקר שאסרה תורה. הוא הדין אם נכנס זיעה בעינין שאין מספיק חזק, אף שחלב הוא נחשב, אבל אין טעמו אוסר מדין טעם כעיקר. וכעין מה שמצאנו שטעם קלוש אינו אוסר, בדין נ"ט בר נ"ט.

נמצא שיש לנו שלשה פירושים בדברי הרא"ש. יש לנו פירוש הב"ח וביאור הגר"א (לפי פירושונו בו) שדוקא בענין שהוי הכירה ככיסוי קדירה אסר, דהיינו שהקדירה סתם את הכירה, שהיא כקדירה גדולה, וגם לא היה שום מקום לזיעה להתפשט, ורק לעלות לתוך קדירת הבשר, ולכן אסר. אבל אם היה לה מקום לילך לצדדים לא היה אוסר. והיד יהודה סבר בתרומת הדשן ברא"ש, שאף אם הוא מגולה לגמרי לאויר, עדיין יכול לאסור. והכל תלוי אם מספיק קרוב חד לשני, עד שהיד סולדת בזיעה כשנוגע למעלה. קירוב כזה הוא מספיק חזק ליכנס לתוך ההיתר, אבל יותר רחוק אין מחזיק חזק. ותרומת הדשן כפי גירסתנו, שהכל תלוי ביד סולדת ולא איכפת לי ברחוק כלל. אלא אם יש חום של יד סולדת, או בזיעה, או בקדירה שלמעלה, נכנס ככל שאר דיני בליעות דאיסור והיתר.

פוסקים

הרמ"א שם מביא דינו של התרומת הדשן ז"ל, וגם מיירי שהוא בקרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה. אבל אם אין היד סולדת בזיעה, הכל שרי. ולכן תולין בשר לייבש על קדירות של חלב, ולא חיישינן לזיעה שעולה, עכ"ל. אם כן כתב השיעור כפי איך שהיד יהודה מצא הגירסא בדרכי משה הארוך, ואף מזה הוכיח היד יהודה שהוא הגירסא הנכונה. ובמקום אחר יתבאר שהרבה פוסקים (הפרי מגדים, ורע"א, וחוות דעת, ועוד) כתבו בפשיטות שצריך להתאים לשון הרמ"א ללשון התרומת הדשן, וכפי הגירסא שנמצא אצלנו (וכנראה לא היה להם הגירסא האחרת). שכתבו שהכוונה הוא שכיון שהזיעה יד סולדת, יחם את הקדירה. והוא הדין שהוא אסור אם הקדירה יד סולדת, אף אם הזיעה אינו יד סולדת, וכמו שכתב התרומת הדשן להדיא, לפי גירסא שלנו.

הביאור הגר"א שם ס"ק מ' על דברי הרמ"א כתב ז"ל, דאפי' בכלי ראשון ממש אינו מבשל ולא בולע אם אין היד סולדת, עכ"ל. ועל פי מה שדקדקנו במה שכתב הגר"א לעיל בשיטת השולחן ערוך שהביא דין הרא"ש, הגר"א סבר שצריך באמת שיהיה ככיסוי קדירה, וכדברי הב"ח. ולפי זה יצא שיש מחלוקת בין המחבר ורמ"א. אבל הגר"א לא כתב שום רמז, שמחולקים המחבר והרמ"א באיזה ענין יאסור הזיעה. ושמה כוונתו שאם הוי כמקרה של כיסוי קדירה, אז סבור שיש לו מקור מהש"ס לומר שהזיעה יבלע בתוך הקדירה. ודברי המחבר אפשר להעמידם בענין זה, וכמו שפירש בהם הב"ח. אבל אי לא הוי ככיסוי קדירה, לא מצא הגר"א מקור בש"ס לומר שהזיעה נבלע. ולכן הוא כותב שדינו של התרומת הדשן, שפסקו הרמ"א, הוא לא על פי מקור מפורש לגבי זיעה. ורק זה שהצריך שיהיה יד סולדת בו, הוא משום דאי אין יד סולדת בו, בודאי לא יבלע, וכמו שמצאנו שאף כלי ראשון רק מבליע ביד סולדת בו. וכן שאין דברי המחבר ורמ"א מחוייבים להיות חולקים, לא כתב הגר"א

לפרש שיש מחלוקת ביניהם. ורק כתב על דברי המחבר מקור מהש"ס אם הוי ככיסוי קדירה, ועל דברי הרמ"א כתב מקור שלפחות צריך שיהיה יד סולדת. ואפשר שזה באמת משמע שהגר"א אוהז כשיטת הב"ח שכתב כנ"ל בסוף תשובתו על דברי תרומת הדשן, שאין יכול לחלוק עליו, אבל לדעתו אין לו מקור בש"ס.

ושיטת היד יהודה מבואר לעיל שנטה לפסוק כמשמעות לשון הרמ"א, וצירף לזה שהרא"ש בלאו הכי היה מסופק אם הכל חם, ולכן נטה שאפשר להקל. ועל פי מה שנתבאר לעיל בשאלה 1 (ב), הכוונה בו אם ברור שהיה חם הקדירה למעלה כל זמן. ושיטת הב"ח גם נתבאר שאף שפירש הדין כמו שמופע בתרומת הדשן לגיטתנו, פסק כתרומת הדשן רק שלא לחלוק על התרומת הדשן, ורמ"א. אבל לדינא סבר שאין הלכה כדבריהם, וממילא פסק להקל במקום ספק.

והביא רע"א דברי הב"ח בהגהותיו על שו"ע ז"ל, ואם הוא ספק אם הי"ס בזיעה יש להקל, ב"ח בתשו' ח"ב סי' כ"ד. ואולם אם חלל כמו גומא בכירה, והקדירה בתוכו, ולמעלה עפ"י הכירה המחבת, בענין דאין מקום לזיעה להתפשט, בזה מדינא אסור, וממילא בספק יס"ב ג"כ אסור ע"ש, עכ"ל. דייק שהב"ח כתב להתיר בספק מחמת שדעתו מעיקר הדין להתיר אם היה המקום פתוח. וממילא אם היה המקום סתום וצר שסבר שאסור מדינא אף במקום ספק היה אסור. אם כן משמע שאף הרע"א סבר מעיקר הדין כהב"ח בזה, שרק בכגון שהמקום סתום אסור הזיעה מדינא. וכן הביאו דברי הב"ח עוד הרבה פוסקים אחרונים, להקל במקום ספק. מהם הדעת תורה על הסעיף, ודרכי תשובה ס"ק קע"ד, וס"ק קע"ז (ועיין שם שכתב לפרש ראיית הב"ח כדכתבנו שמדיוק זה שהתירו משום ריחא, ולא אסרו בלאו הכי משום זיעה. וגם שם כתב זה לפרש שמדינא שרי לב"ח, ואף אם היד סולדת בו.)

על פי מה שנתבאר לעיל במקור של הב"ח מדין ריח, לכאורה מבואר שרק יאסור לדידיה, אם הוא בענין שאין לזיעה מקום להתפשט, אלא המקום מצומצם בינו לבין הקדירה שלמעלה מיניה, שבענין זה הוי כמו כיסוי קדירה. ואף אם שניהם בתוך תנור קטן וסתום, אע"פ כן אם יש מקום לזיעה להתפשט לצדדים, עדיין לא הוי ככיסוי קדירה, שהזיעה שיוצא מהמחבת של חלב, אינו נכנסת בחזקה בתוך קדירה של בשר, כיון שיש לה מקום להתפשט מצדדיו. ואף שאחר כך עולה למעלה ושם פוגע בגג, ואין מקום להתפשט, אין לומר דל מהכא קדירה של בשר, והוי כל התנור קטן כמקום צר, שאין לזיעה מקום לצאת ויאסור מחמת הזיעה שחוזרת למטה מהגג על גבי קדירת בשר. שזה לכאורה אינו, שכיון שכבר הופסק הזיעה על ידי קדירת בשר, שוב גם אין פוגע ישר לגג התנור, אלא צריך קודם לילך מסביב הקדירה, ורק משם לגג. ואף אם יוצא מחבת החלב לצידי קדירת בשר, עדיין הוי הזיעה שמתפשטת לצדדים על גבי קדירת בשר, זיעה מן הצדדים, וגם בזה כתב הב"ח להוכיח שאף תרומת הדשן יודע בזה שאין הוא נחשב זיעה.

ונידון דידן שלא מילא קדירת הבשר והחלב, את כל התנור, שיש מקום לעוד מחבת, והוא תנור קטן, וממילא קדירת בשר הוא למעלה בסמוך לקדירת חלב. לפי שיטת התרומת הדשן ורמ"א בודאי יאסור, שבודאי הזיעה יד סולדת בתוך התנור. וכן לפי שיטת היד יהודה, כיון שקדירת בשר הוא קרוב לקדירת חלב, אף אם היה מחוץ לתנור היה הזיעה יד סולדת בו. אמנם לפי שיטת הב"ח לא היה אסור מעיקר הדין, שלא הוי ככיסוי קדירה. שכאן אף שהזיעה עולה ופוגע למעלה בקדירת בשר, מכל

מקום כיון שיש מקום לזיעה להתפשט לצדדים, אינו נכנס לתוך הקדירה בחוזק, ודין ריח יש לו. ואנו צדדנו שכך הוא גם משמעות שיטת הגר"א שאין אסור מעיקר הדין. אבל למעשה כבר כתב הב"ח שאינו פוסק כנגד התרומת הדשן, ולכן אף לב"ח יהיה אסור. וכן הוא גם משמעות הגר"א שאין חולק למעשה על הרמ"א. וממילא כאן בודאי יהיה אסור לכל השיטות. וגם אין ספק כאן שמא לא היה הזיעה יד סולדת בו, שהוא בתוך התנור וגם קרוב לקדירת בשר.

אבל בספק אם היה ששים אפשר להקל, לא מיבעי לב"ח, שהקיל במקום ספק היכא שאין איסור מעיקר הדין. אלא אף לשאר הפוסקים, כיון ששני הקדירות בתוך התנור, וממילא לכאורה אין לספק שמא קדירת בשר לא היה חם. וכבר כתבנו לעיל בשאלה א (ב), שבכגון זה יש לומר ספק ספיקא לקולא, ספק שמא חם אינו מקבל זיעה, ואף אם מקבל ספק שמא היה ס'. ואף ששם כתבנו שיש אומרים שצריך שיהיה דוקא מעלה רתיחות כאן שלפי הב"ח אף בלי ספק ספיקא אפשר להקל נראה ששפיר יש להקל.

ד) א. במקרה קרוב לשאלה ג', כל אותם פרטים, אלא שבפרט אחד שונה, ששם את מחבת החלב בצד אחד של התנור, ושם הקדירה של בשר למעלה בצד השני, באופן שהזיעה שעלה מהחלב, לא היה כנגד הקדירה של בשר, אבל התפשט לצדדים ופגע בו?

הדין

אף בכגון זה הקדרת בשר נאסר, ודינו כמו הדין של שאלה ג'. ורק אם יש עוד צדדים להקל אפשר לצרף גם זה שהזיעה רק בא מן הצד להקל.

הטעם

יש מחלוקת הפוסקים אם יש להקל בזיעה שבא מן הצד. יש אומרים שבזה לכולי עלמא לא יאסור. דהיינו אף לפי השיטות שנתבארו לעיל בטעם לשאלה ג, שסוברים שזיעה אוסרת כל היכא שהיא יד סולדת בו, ואף אם יש מקום לזיעה להתפשט. והראיה כי מצאנו שאם צלה נבילה וכשירה ביחד אין איסור משום ריח (לפחות בדיעבד), ולא כתבו הפוסקים שבלאו הכי אסור משום זיעה. אם כן השיטות הסוברות שבכל ענין זיעה אסורה יהיו מוכרחים לומר שהמקרה שנבילה וכשרה בתנור אחד מותר, הוא בענין שאין הם זה על גבי זה אלא זה בצד זה.

וכן מסתבר לי שהשיטה שסוברת שצריך שיעור מספיק קרוב שיהיה יד סולדת בו, אילו לא היה בתנור, גם יקל אם הזיעה רק בא מן הצד. כי כיון שסובר שצריך מספיק חוזק כדי שהזיעה יאסור, ובלאו הכי הזיעה נגדר כריח, מסתבר שאם הוא רק ממה שמתפשט לצדדים, כיון שאין זה עיקר הזיעה שהוא עולה למעלה, גם כן לא יאסור.

אבל יש חולקים על כל זה וסוברים שאין חילוק בין זיעה מן הצד או זה למעלה מזה. וכן יש סוברים שהזיעה שעולה ישר לגג ומשם מתפשט לצדדים גם יאסור את הצדדים. ובמקור כתבנו להראות שכל ההכרח של המקילים בזה הוא על פי השיטות הסוברות שיש זיעה באוכלים. שרק לפי שיטתם איכא להוכיח כך מדין היתר צלית נבילה וכשירה בתנור אחד. אבל לפי השיטות שיתבארו לקמן שסוברות שאין זיעה באוכלים, או שאין מספיק זיעה בדרך כלל באוכלים לאסור, אזלא כל ההוכחה. וכיון

שאזלא ההוכחה, אם כן לדעות שסוברות שבכל ענין זיעה אוסרת, כל שהוא יד סולדת בו, לכאורה אין מקור ומקום לחלק בין אם הוא עולה למעלה או מתפשט לצדדים.

לכן כתבנו שצריך להחמיר אף בענין זה, כיון שכבר פסקנו לעיל שצריך להחמיר כהשיטות שסוברות שבכל ענין יאסור, אף כשיש מקום לזיעה להתפשט. אבל אם יש עוד צדדים להקל, בודאי אפשר לעשותו סניף. שאף בענין שהוא כנגדו למעלה כבר יש סניף להקל, לפי השיטה הסוברת שאם יש מקום לזיעה להתפשט לצדדים לא יאסור, אף שעולה ישר למעלה. כל שכן הכא שיש עוד סניף שאם הוא רק מן הצד אפשר דלכולי עלמא לא יאסור.

המקור

לעיל בשאלה ג' נתבאר שהב"ח סבר שאם יש מקום לזיעה להתפשט אין אוסר. ובוזה כתב ליישב דין ריח עם דין זיעה, עיין שם. אבל הביא שהתרומת הדשן שפסק הרמ"א כוותיה, אסר אף שיש מקום להתפשט כל שהיד סולדת בזיעה, וחשש לדבריו למעשה. וכתב שלפי דברי התרומת הדשן, צריך ליישב למה מקילים אם צלו בשר נבילה וכשירה בתנור אחד, מחמת שריחא לאו מילתא, ולמה לא אסרו בלאו הכי משום זיעה. וכתב שצריך לומר שיחלק התרומת הדשן בין אם בשר נבילה וכבר כשרה חד למעלה מזה, שם יאסור משום זיעה, ובין אם הם זה אצל זה, ששם לא יאסור משום זיעה. עיין לעיל בשאלה ג' שכל זה כבר נתבאר ושם הבאתי לשונו.

ובפשטות חילוק זה בין למעלה לבין מן הצד, הוא שרק עיקר הזיעה יאסור, ועיקר הזיעה עולה למעלה. אבל זיעה שנתפשט לצדדים, אין מספיק ממשות בו לאסור, וכריח יחשב. דהיינו שכותב שאף התרומת הדשן יודה במקצת להבנתו שיש זיעה שדין ריח יש לו. רק הב"ח עצמו סבר שיש להוכיח כל שיש מקום להתפשט אף שהוא אחד מעל חבירו, כבר לא יאסור, שכך משמע לו סתימת הפוסקים גבי ריח. ואליבא דתרומת הדשן סבר שיש לומר שעל כרחק הוא ידחוק שכל המקרים שמתירים ריח מדובר דוקא זה אצל זה, שבענין זה אין שם עיקר הזיעה.

ולפי זה אין חילוק בין אם הנבילה וכשירה זה אצל זה למטה בשוה על קרקע התנור, או הם זה אצל זה, בענין שהנבילה על הקרקע, והכשירה למעלה מן הצד. כיון שהזיעה צריך להתפשט לצדדים אין זיעה זו אוסר. ותדע שכך צריך לומר, שכיון שסבר התרומת הדשן שבכל ענין שהזיעה יד סולדת בו יאסור. מה מהני אפילו שניהם למטה על הקרקע, כיון שהזיעה עולה וגם נתפשט קצת לצדדים, יבלע בגג התנור ממעל לכשירה, ושוב כשמזיע הכשירה והזיעה עולה למעלה יחזור ויאסור הבליעות שבתוך הגג אותה, וכפי שמבואר לעיל בשאלה ג'. וכמו שנתבאר שם שאוסר רמ"א תחת מחבת אפילו בזה אחר זה מחמת זיעה. ובשלמא לב"ח שסובר שלא כל זיעה שיד סולדת בו יאסור, אפשר לחלק בין תנור קטן, לתחת מחבת. שאף בתנור קטן, כיון שיש מקום לזיעה להתפשט אין כוחו מספיק חזק, מה שאין כן תחת מחבת שהוי כמו כיסוי קדירה שהזיעה מאד חזק. אבל לתרומת הדשן שבכל אופן הזיעה אוסר, ובלבד שהוא עולה למעלה, מה לי תנור קטן, ומה לי תחת המחבת. וגם מבואר כך מדברי המ"א סימן תנ"א ס"ק מ"ד, שכתב להתיר בבישול בפסח תחת הקאכלין אם הזיעה שעולה למעלה אינו יד סולדת בו. ומשמע שאם היה יד סולדת בו היה אסור. והוא על פי הנ"ל שהזיעה עולה, וירדת דרך טיפות או ישר, עיין לעיל נתבאר. וכמו

שכתב גם הפרי מגדים שם עליו, גם מובא לעיל. אלא על כרחך עיקר החילוק הוא כנ"ל שרק יאסור לתרומת הדשן עיקר הזיעה שהוא העולה למעלה ישר, אבל מה שנתפשט לצדדים לא. וממילא בכל אופן שאין אחד על גבי חבירו, אף שהזיעה התפשט לצדדים, ונכנס שם לגג התנור, אין זיעה זו אוסר.

וכן מבואר שהבין המהרש"ם בשו"ת חלק ד' ס' קי"ט ז"ל, הרי מבואר בתשו' ב"ח החדשות סי' כ"ד דזיעה מבליע רק כנגדו למעלה ולא מן הצדדים שהרי כ' שם בהא דבשר שחווטה ונבלה שצלאם יחד דאין לחוש לריח וזיעה משום דמונחים זא"ז ולא זעג"ז ע"ש ומבואר דאף שאינו במקום מגולה שיוכל להתפשט לצדדים אפ"ה אין הזיעה אוסר מן הצד, עכ"ל. וכן כתב גם בשו"ת חלק ד' ס' פ"ה, ובדעת תורה על צ"ב ח'. הרי הביא שהחילוק הוא אם הזיעה מן הצד, או למעלה, בפירושו את חילוק הב"ח שמחלק בין אם האיסור והיתר זה בצד זה, או זה למעלה מזה. ולכאורה כוונתו דלכולי עלמא, כלומר אף לתרומת הדשן וכל שכן לדידה, שאין זיעה מן הצד אוסרת.

ולפי מהלך היד יהודה שנתבאר לעיל, כבר כתבנו שהיד יהודה יתרץ שהתם בדיני ריח מדובר שהוא מספיק רחוק עד שאין הוא בשיעור שהיד סולדת בזיעה. נמצא שלדעתו אזלא הוכחתו, שאף אם זה על גבי זה לא יאסור אם קצת למעלה ממנו. אלא שלפי מהלך היד יהודה לכאורה יותר מסתבר לומר שאף הוא יודה. שאם אומרים שמאחר שהקדירה כבר מספיק רחוק שלא היה יד סולדת בו כשמביע לקדירת בשר, שוב אין הזיעה אוסר. וזה אף שהוא חד על גבי חבירו, ואף שלמעשה הזיעה יד סולדת בו. מסתבר שאם הזיעה אינו בכוחו, שעיקר כוחו למעלה ולא מן הצד, אף שהוא קרוב עד שהיה יד סולדת בו, מסתבר שלא היה אוסר גם מן הצד. אלא שהיד יהודה שם בס"ק נ"ב מחלק שבכיסוי קדירה, הזיעה אוסרת מחמת שעולה ואין לה מקום להתפשט, וממילא חוזרת גם למטה ואוסרת. ואם כן בתנור שהוא סתום למעלה גם איכא למימר הכי. אלא שלכאורה ודאי אם המרחק של הזיעה, עד שעולה ויורד הוא יותר ממה שהיה יד סולדת בו מחוץ לתנור, ודאי נראה שלא יאסור לדעתו. שאף אם הולך ישר למעלה אינו אוסר בכי האי גוונא כל שכן כשהוא חוזר למטה. ועוד נראה שלפי הסברא שכתבנו שהיד יהודה יודה בזיעה מן הצדדים שאין בתקפו, כל שכן בזיעה שעולה למעלה, ואינו יורד ישר למטה, אלא מתפשט לצדדים, שוב אין זה עיקר הזיעה. ורק היורד ישר למטה, והוא במקום קטן, שם יסבור שעדיין הזיעה יאסור.

אמנם לקמן יתבאר בע"ה שיש כמה פוסקים שסוברים שאין זיעת אוכלים אוסרת, או משום שהחידוש שזיעת הדבר כדבר נאמר דוקא לגבי משקים ולא לגבי אוכל, ואם כן אף אם האוכל ניתך עדיין לא יאסר. או משום שאף שנאמר גם לגבי אוכל שזיעה כמהו, אבל אין הרבה זיעה יוצא מאוכל אם לא ניתך, והקצת היוצא לא יאסור. ולפי כל אלה הסוברים כך לכאורה אזלא כל הראיה של הב"ח להוכיח שאף התרומת הדשן על כרחך יסבור שזיעה מן הצדדים לא יאסור. שכל ראייתו הוא כנ"ל איך ליישב סוגית זיעה עם הדין של ריח. ולפי פוסקים אלו לא מתחיל השאלה. ששם מדובר בנבילה וכשירה שהם אוכל, ושם אין הכי נמי אין זיעה אוסרת.

ואף דבסעיף ב' שם מבואר שבבישול הנבילה וכשירה הדין אפילו יותר קל, שאין ריח בבישול. אע"פ כן עדיין איכא למימר שאין הכוונה שהוסיפו מים לתוך הקדירות,

אלא הכוונה ששמו את הנבילה וכשירה לתוך קדירות. ועיין בסוגיא פסחים דף עו: , וברשב"א בתורת הבית שהוא מקור הדין של סעיף ב' (מובא בב"י סוף סימן צ"ז), שדייקו מזה שהגמ' מתרצת כעין שני קדירות, משמע שאם יש הפסק בין הכשר ונבילה, שוב אין ריחו חזק, (ועיין שם גם במה שדקדק עליו הב"י שם, שהעיקר תלוי אם הוא בקדירה, ולא אם הוא דרך בישול או דרך צלי.) אם כן לכאורה בפשטות כל מקור הדין שם מדובר בבישול של צלי קידר, שלא הוסיפו מים. וממילא לא מיבעי לפוסקים שסוברים שזיעת אוכלים אינם כאוכלים, ואף אם האוכל ניתן. שלשיטתם אף אם יוצא רוטב מתוך הצלי, ונצטבר בתוך הקדירה, אף הזיעה היוצא מאותו רוטב אין זיעתו כמוהו. אלא אף לסוברים שאף זיעת אוכלים אם נתכים ונעשים משקים, וממילא עולה מהם זיעה, הזיעה אף כמוהו. מכל מקום אפשר לומר שמדובר שלא יצא הרבה משקה בקדירה שצלו אם הכשירה ונבילה, וממילא לא הוי מספיק זיעה שיעלה ויאסור. ובפרט שמדובר בתנור, שמחמת חמימות התנור הזיעה נשרף ולא עולה כל כך. אם כן אף אם נאמר שאף בתוך תנור בודאי יש לחשוש שיש זיעה, זה רק בבישול גמור, שיש בו הרבה משקה, אבל אם רק מקצת משקה, שמא לא.

ובאמת בשו"ת בית שלמה סימן קס"ב כתב בפשיטות שזיעה אוסרת אף לצדדים. והביא ראיה ממקור הדין, זיעה שבמרחץ ובבריכה שבבית, ושם ודאי בכל מקום שנמצא הזיעה הוי כמוהו להכשיר ולמטמא. אמנם הבית שלמה בסימן קס"ד כתב לחלוק על הפוסקים שסוברים שאין זיעה באוכלים. אבל גם הביא דברי התורת חטאת והמנחת יעקב שיבאו לקמן בע"ה, שצידדו שאין כל כך זיעה באוכלים. ועיי"ש גם בתשובה שם שכתב לדחות הראיה מפסחים, ודוק. והמהרש"ם בדעת תורה, טען על הבית שלמה שמבור בב"ח שהוכיח שאין זיעה מן הצדדים אוסרת. ולפי הנ"ל אפשר לתרץ כנ"ל שאפשר לאוקמי בענין שאין כל כך זיעה עולה מן מבשר נבילה.

וכן נראה דסבר האגרות משה יו"ד חלק א' ס' מ', שכתב שזיעה בתנור אוסר גם הכותלים. ז"ל, ואף לענין הכותלים שגם להם באה זיעה כשהגיעה עד הגג, ואין לה מקום למעלה, מתפשט גם עד הכותלים. דכן יש למילף ממכשירין פ"ב מ"ב, דכל זיעת המרחץ טמאה שהוא אף בכותלים. וכן בסיפא שם זיעת כל הבית שמחמת הבריכה טמאה, וממשנה זו הוא מקור דין הזיעה, עכ"ל. אלא שלא כתב סתם כמו בית שלמה, שאף זיעה שמתפשט לצדדים אוסר, והראיה מהמשניות דמכשירין. אלא כתב שהוא מחמת שבא לגג, ואין לה מקום לילך וממילא מתפשט גם לצדדים. אם כן משמעותו לכאורה שסובר שאין זיעה שעולה מן הצד אוסר, ורק הזיעה שעולה למעלה ומשום שאין לה מקום חוזר לצדדים, רק זיעה אוסרת. וזה כמו סברת היד יהודה כמבואר לעיל, והאגרות משה מבואר דלא סבר כהבנת היד יהודה שהכל תלוי אם יש שיעור ריחוק של יד סולדת בו.

היוצא שלפי הב"ח לכולי עלמא, אף לתרומת הדשן הזיעה לא היה אוסר בכי האי גוונא. וכן נראה שהוא שיטת המהרש"ם. ולפי היד יהודה אף שלא מוכרח שיסבור כך, כתבנו שיותר מסתבר שגם כן יסבור כך. והבית שלמה סבר כדבר פשוט שזיעה מן הצד יאסור. וכן האגרות משה סבר שהזיעה שעולה ומתפשט לצדדים יאסור. ומדברי שניהם מבואר שלא הבינו בעיקר דיני זיעה לא כהב"ח ולא כהיד יהודה, אלא נקטו כפשטות דברי התרומת הדשן, מעיקר הדין. והראנו שלכאורה כל ראית הב"ח שהתרומת הדשן יודה בזה, הוא לשיטתו שסובר שיש זיעה באוכלים. וממילא לכל השיטות הסוברות שאין זיעה באוכלים, או שאין מספיק זיעה, אזלא כל ראיתו. ואם

כן לשיטתם לכאורה לפי הבנת התרומת הדשן, אין מקור ומקום לחלק בין מן הצד ללמעלה. אם כן לכאורה אף שיש לעשות סניף מזה שהזיעה רק בא מן הצד, אבל למעשה נראה ודאי שאין להקל בזה. וכפסק הבית שלמה, והאיגרות משה, ולעניות דעתי כפסק הסוברים שאין זיעה באוכלים, וכנ"ל.

ב. ומה אם שם את שני הקדירות של בשר ושל חלב, זה אצל זה למטה בתנור?

הדין

אף בכגון נידון זו שני הקדירות נאסרו. ובנידון זה יש עוד כמה צירופים שיש לצרף להקל לעוד צדדים, יתר על הצירוף של שאלה זו אות א'.

הטעם

הטעם בזה הוא כמו הטעם של אות א', שאף בכגון נידון זה השיטות הסוברות שאם יש מקום לזיעה להתפשט מעיקר הדין אין אוסר, הוא הדין בכגון זה. ואף שהכא מדובר שאין שום הפסק בין הקדירות ובין הגג, ששניהם למטה זה בצד זה. זה עדיין נקרא יש מקום לזיעה להתפשט. שרק בענין שהקדירה גורם סתימה בינה לבין הגג, בענין שאין לזיעה מקום להתפשט חוץ משטח הקדירה, אז יש מספיק לחץ לזיעה שיאסור. שאז הזיעה עולה ואין לה מקום לילך מחוץ למקור הזיעה. אבל כשיכולה לילך לצד מקור הזיעה, הולכת שם ושוב חסר הלחץ שנמצא תחת כיסוי קדירה. נמצא שגם כאן יש צד זו, ועוד נתוסף מה שנתבאר באות א', שבנידון זה הזיעה עולה לגג מן הצד ונבלע שם, ומבואר שם שיש אומרים שבענין זה לכולי עלמא לא יאסור. מכל מקום נתבאר שם שיש חלוקים, ולכן העלנו שם שנאסרת הקדירה השניה שבצידה, מן הזיעה שעולה מצדי קדירת החלב. וממילא הוא הדין בנידון זה יאסור הקדירה שלמטה בצדה, שגם היא מזיעה. וממילא הזיעה שלה יעלה למעלה ויפליט את הבליעות של זיעה שנבלעו לתוך גג התנור מהקדירה שבצדה. ושוב יאסור אותה באופן שנתבאר לעיל בשאלה ג'.

וזה שכתבתי "בדין" שבענין זה יש עוד צדדים לצרף לקולא. המה, שיש סוברים שבתוך תנור עד שיעלה למעלה לגג כבר נשרף הזיעה. וסברא זו ודאי תלוי כמה קרוב הקדירה שיושבת למטה בתנור לגג התנור. ויש גם מי שסובר שבתנור בכעין זה אין טעם זיעה שנבלע בגג, חוזר ואוסר מחמת זיעה. שרק זיעה היוצא ישר מן האוכל אוסר, אבל לא זיעה מן הזיעה. אבל למעשה הרבה חלקו על סברות האלו, כמבואר במקור.

המקור

עיין לעיל בשאלה ד (א) כי כל הדברים הנאמרים שם גם שייכים לשאלה זו. כי שם נתבאר שיש מחלוקת אם זיעה מן הצדדים יאסור או לא. והעלנו שם שצריך להחמיר שזה יאסור. והשאלה כאן מחמת שאין הזיעה שהולך מן הצד נכנס ישר לתוך הקדירה שלמעלה ממנו, אלא נכנס קודם לגג. והשאלה אם שוב נפלט מן הגג ואוסר את הקדירה שמצידה. ולזה עיין שאלה ב' ששם כתבנו באריכות על ענין זה. ושם העלנו שכיון שאין מקום לזיעה לעלות למעלה, כיון שהוא בתוך תנור, הזיעה גם חוזרת למטה ואוסרת. ושם כתבנו שני מהלכים למה תאסר, או משום שהוא בחזקת

שמהזיעה שעולה למעלה עד הגג, יתהוו ממנו טיפות, והטיפות יבלעו מבליעות הזיעה, ושוב יפלו לתוך הקדירה השני ויאסור אותו. או משום שהזיעה עצמה שעולה למעלה שוב תרד למטה כיון שאין לה מקום לעלות. אם כן לכאורה נידון זה יש לו אותו דין של אות א', שצריך לחשוש שזיעה מן הצד אוסרת, וממילא תאסור שני הקדירות דרך גג התנור.

ורק כאן יש מה להוסיף ביאור אם יש להקל אף לפי שיטת הב"ח. שעד כאן דיברנו במקרים שהיה קדירה למטה וקדירה למעלה וסבר הב"ח שאם יש מקום לזיעה להתפשט מחוץ לקדירה אינו נכנס בו, וכן מה ששוב עולה לגג התנור כתבנו לעיל שגם יסבור שלא יאסור, כיון שכבר נפסק על ידי הקדירה שלמעלה ממנו. אבל כאן שאין הפסק בין הקדירה של מטה וגג התנור יש לומר שכאן שפעם הראשון לא היה הפסק בין המין הראשון ולגג, גם הוא יודה שיכנס בו. אבל לכאורה פשוט שזה אינו, שכיון שמדובר שהתנור קצת רחב עד שיש בו מקום לתת בו שתי קדירות, אותו דין ואותו סברא יש כשעולה למעלה, שהזיעה לא נכנס לגג כיון שיש לו מקום להתפשט לצדדים, אם כן חסר הלחץ שיכניס הזיעה לתוכו. ורק במקרה שהתנור צר, והקדירה ממלא כל התנור אז אין מקום לזיעה להתפשט בגג למעלה שם נבלע בתוכו. וכפי איך שהעמיד את מקרה של הרא"ש, שבענין זה הוא ככיסוי קדירה, וכמו שנבאר לעיל. ואף בענין זה היה נראה אם התנור סתום לגמרי, אבל בתנורים שלנו שיש פתח קטן להוציא הזיעה יותר נראה שהב"ח יסבור שגם זה נקרא שיש מקום לזיעה להתפשט לצדדים. שגם בזה יש מקום להתפשט לצדדים תוך אותו פתח ולצאת לכל אויר החדר. שבנו למה שהתחלנו שדין זה יש לו אותו צדדים של שאלה זו אות א'.

אמנם יש כאן צד אחד להקל יותר משאלה ב', ששם הנידון היה שהיו שני הקדירות ממלאות את כל התנור הקטן, ואחד על גבי חבירו בקרוב. ובענין זה הוי כמו כיסוי קדירה, וכן כהדין של הרמ"א ק"ח א', שתחת מחבת אם הזיעה משניהם אסור, דהוי ככיסוי קדירה. עיין לעיל בשאלה זו אות א' נתבאר כל זה. אבל כאן שהנידון בתנור קטן, והשאלה מחמת הזיעה שמתפשט לצדדים ועולה לגג, ונבלע שם מעל הקדירה השניה. יש לדון אם צריך להחזיק שודאי עלה הזיעה עד הגג דאיכא למימר שנשרף מקודם מחמת חום האש. וגם יש לדון אם ודאי יתהוו טיפות על הגג, ששוב יפלו לתוך הקדירה השנית.

ובאגרות משה שם כתב להחמיר גם בזה, זה מקצת לשונו, לגבי הנדון הראשון, שמא נשרף הזיעה, ולתלות שנשרפה ודאי אין טעם דאינם חמים כ"כ עד שישרוף וגם אינו קרוב כ"כ להאש שישרוף. ועיין בסי' צ"ב סעי' ו' שאף כנגד האש אין תולין בשרפה ויבוש אלא טפה. וזה דלא כמו שו"ת אבן יקרה ח"ג ס' י"ח (הביאו היביע אומר יו"ד חלק ה' ז') שכתב להקל מטעם זה שהזיעה נשרפת כשהוא בתוך תנור מחום התנור. ועיין ביביע אומר שם גם כתב לפקפק על ראייתו. ולגבי הנדון השני, שמא אין צריך לחשוש לטיפות, כתב האגרות משה שם ז"ל, אבל אפשר דבתנורים אלו שסתומים בגג וכותלים, ודאי מזיע, או שיותר נוטה שיזיע. ולכן יש להחמיר למעשה שלא לבשל בהתנור קדירות מגולות, עכ"ל.

ובאמת יש עוד דיון כאן, שבשו"ת טוב טעם ודעת יו"ד ס' קע"ו, כתב לחלק בין זיעה לזיעה מן הזיעה. שכתב שם ז"ל, והרמ"א בסי' צ"ב לא חששו רק אם הוי הזיעה מכלי הבלוע ממאכל עצמו, אבל אם בתחלה נבלע רק מכח זיעה להיות זיעה

מחמת זיעה זה ודאי אין בו ממש, עכ"ל. והמהרש"ם חלק ג' ס' ר"ח, הביא דבריו ודחאם בשני ידים, ז"ל, ודבריו תמוהים במחכת"ה, עכ"ל. ולא כתב טעמו לתמוה עליו. וביביע אומר שם כתב לפרש תמיהת המהרש"ם, שהרי ודאי מצאנו שזיעה מן הזיעה יאסור, גבי הדין של כיסוי כלים, ותחת המחבת, המבוארים לעיל. ולכאורה הטוב וטעם ודעת סובר שיש לחלק בין כיסוי כלים, ובין תנור. וכמו שנתבאר לעיל שהזיעה של כלי מכוסה הוא הרבה יותר חזק, וממילא בזה נחשב שנאסר הכיסוי מבליעות ממש. אבל לגבי התנור שאין הזיעה כל כך חזק שיחזור הבליעות ויאסרו סבירא ליה שפשוט שלא, והוי לכאורה כעין סברת נ"ט בר נ"ט. על כל פנים כנ"ל המהרש"ם, והאגרות משה לא סברו כוותיה כלל.

אם כן למעשה נידון זה הוי כמו נידון של אות א', וצריך לאסור את שני הקדירות.

(ה) כמקרים דלעיל, מחבת חלב, וקדירה של בשר בתנור קטן, אבל במקום זה על גבי זה, בישראל בזה אחר זה, החלב ואחר כך הבשר, או הבשר ואחר כך החלב?

הדין

כאן אני כותב לענין איסור זיעה, בלי שיהיה איזה חשש מחמת שנשפך מאחד מהם על רצפת התנור, ושוב יבלע בשני. וכגון שניקו את הרצפה וגם כיסו אותה. לכתחלה בלי ליבון קל (והדרך שעושים ליבון קל אין זה מקומו), אין לבשלם אף בזה אחר זה. ובדיעבד אם בישראל, אי הוי אחר מעת לעת מותר. ואי הוי קודם מעת לעת עיין במקור.

הטעם

כבר נתבארו לעיל בשאלות הקודמות הרבה מצדדי שאלה זו. שם נתבאר שיש אומרים שאין צריך לחשוש לזיעה, מעיקר הדין, אם היה מקום לזיעה להתפשט. אם כן אם מדובר שהתנור יותר ארוך או רחב מהמחבת של חלב ובשר, בענין שאין המחבת סותם את המקום שבינו לבין הגג, יש מקום לזיעה להתפשט לצדדי גג התנור, ואף זה נקרא יש מקום להתפשט, כמבואר לעיל ד (ב). אבל למעשה אף שיטה זו לא היקל רק במקום ספק. ושאר הפוסקים חולקים וסוברים שבכי האי גוונא יבלע הטעם שבא ממין האחד בתוך גג התנור. וגם נתבאר ששוב כשמזיע מין השני, יפליט מהגג ויחזור לאסור המין השני. ודרך שיפליט גם נתבאר לעיל, שהוא או מחמת הטיפות שנתהוו מהזיעה, או מחמת שהזיעה חוזר למטה ונבלע לתוכו, כיון שאין מקום לזיעה לעלות למעלה.

וגם נתבאר לעיל שיש מי שסובר שיש לחלק בין תנורים שלנו, ובין המקורות שבהם מצאנו שהזיעה מפליט. שבתנורים שלנו חום התנור שורף הזיעה קודם שיגע לגג. ודוקא במקרים שהם כעין כיסוי קדירה יאסור, או במקרה שעשו כעין תנור קטן למעלה מתנור, והחום בא מהתנור שלמטה, ששם אין חום גדול למעלה שישורף הזיעה. וגם יש מי שסובר שזיעה מן הזיעה אינו אוסר, וגם שיטה זו לכאורה סובר שכל המקרים שמצאנו בהם איסור הוי כמקרים שהם כעין קדירה. כל זה כבר נתבאר לעיל.

ובנידון דידן יש עוד צד קולא, שאף הזיעה של מין הראשון לא נשאר בלוע בגג, שכיון שהגג חם, מיד נפלט ממנו. ובענין זה שמיד נפלט, לא צריך אפילו כל גדרי ליבון קל. ועוד יש סברא שאף אם לא נאמר הכי, לפחות יש מספיק ליבון שבפעם השני יהיה ששים נגד הנפלט.

אבל יש חולקים על כל סברות האלו וסוברים שפשוט שאם הזיעה, הזיעה נבלע בגג ושוב נפלט ממנו בבישול הבא. ואף בתנורים שלנו לא נשרף, וכן גם זיעה מן הזיעה אוסרת. וגם לא סברי שאמרינן שנתלבן מיד תוך בישול הראשון, אלא סברי שאחר אותו בישול שוב צריך ליבון קל גמור להכשירו.

ולמעשה אף שיש שכתבו שאפשר להקל אף לכתחלה, הרבה גדולי אחרונים לא רצו לסמוך עלייהו, ועל כל סברות הנ"ל, רק בדיעבד. ויש כמה גדולי פוסקים שסוברים שאף בדיעבד יאסרו הבליעות של זיעת הראשון. ורק אם היה אחר מעת לעת, שאז הבליעות כבר לפגם לא יאסרו. ויש מי שכותב שעדיין יש מקום לחוש מחמת הממשות של הזיעה שעלה לגג, אבל בזה סומך על ספק ספיקא להקל בדיעבד. שמא לא הזיעה, ואף אם הזיעה ספק יש ששים ממה שיתרכך מהממשות ויחזור לפנים. ולמעשה כתבתי שיש מקום להקל, כי כך אני רואה שנקטו כמו גדולי אחרונים, אבל כיון שהאגרות משה מחמיר אפילו בדיעבד לא רציתי להכניס ראשי בזה, ועיין במקור.

המקור

אם ליבן את התנור כראוי ליבון קל, בודאי יהיה מותר לכתחלה לבשל בו השני. ולא באתי כאן לברר דיני ליבון קל, רק מה הדין אם לא עשו ליבון קל, האם יאסור מחמת הזיעה. ויש בזה שני שאלות, האם לאסור מחמת מה שנשפך על גבי רצפת התנור, והאם לאסור מחמת הזיעה שעלה ממין האחד האם יש לאסור מחמת שירד שוב על מין השני כשמבשלו. לגבי החשש הראשון בע"ה יתבאר לקמן, וכאן מדובר בענין שיתבאר שאין שום חשש מחמת הבליעות שנבלעו ברצפה.

עיין לעיל בשאלות א – ד, כבר נתבארו כמעט כל צדדי היתר בדין זה. ואני חוזר על הצדדים מעוד בקיצור, ואני סומך על מה שכבר נתבאר. ואתחיל קודם לברר האם הזיעה נכנס לגג התנור בבישול הראשון. ודאי לתרומת הדשן, ורמ"א שפסק כמותו, שאם הזיעה יד סולדת נכנס לקדירה שלמעלה ממנו, גם נכנס לגג התנור ואף לב"ח כיון שיש מקום להתפשט בגג התנור, אינו נכנס, אבל כך סבר מעיקר הדין אבל למעשה פוסק שנכנס, אם לא במקום ספק. וליד יהודה כיון שהתנור קטן אם כן הוא בשיעור שהיד סולדת בזיעה כשמגיע לגג התנור (עיין לעיל נתבאר הכוונה בזה), נכנס לגג התנור. אם כן בודאי הדין שהזיעה נכנס לגג התנור, ולב"ח רק לחומרא ולא מעיקר הדין.

ולגבי האם צריך לחוש שמחמת הזיעה שמזיע מבישול השנית שהוא ממין האחר, האם זה יפליט הבליעות ויבלע בו, גם כן כבר נתבאר כמעט כל הצדדים בזה. וגם בזה אני חוזר עליהם בקצרה. יש כמה מקורות שזיעה שעולה למעלה יכול להפליט ולאסור את שלמטה. המה דין של כיסוי כלים בסימן צ"ג א', ודין של תחת המחבת של הרמ"א סימן ק"ח א'. ולא הבאתי כל לשון הרמ"א לעיל ואתקנו כאן כי יהיה נצרך ליתר תשובה זו ולעוד מקומות, אם אפו או צלאו איסור והיתר תחת

מחבת אחת, מגולין, אסור אפילו בדיעבד (משום ריח, ותחת מחבת סבר שהוא יותר חמור מתנור קטן שפסק להקל שם לעיל בהפסד מרובה). וכו'. אבל בזה אחר זה אין לחוש, אלא אם כן הזיע המחבת משניהם, דאז אסור אפילו בזה אחר זה, אם היו שניהם מגולין, דהוי ככיסוי של קדרה, עכ"ל. וכבר נתבאר לעיל כמה פעמים דברי הרמ"א בזה ולכן אינו כופלם ובהמשך יתבאר עוד קצת. וכן הרמ"א תנ"א כתב להתיר בפסח אם בישלו תחת הקאכלין שמעל לתנור בית החורף, רק משום שאין הזיעה יד סולדת כשמגיע לגג של הקאלין. אבל אם היה יד סולדת בו היה אוסר, אם כן הוא הדין בתנור קטן, וכהרמ"א שם פסקו כל הפוסקים (פרי מגדים, רע"א, ומשנה ברורה, ועוד), ועוד החמירו יותר ממנו.

והטעם של כל מקומות האלו גם כתבנו לעיל באורך, ובעיקר משני טעמים, יש אומרים משום שהטיפות הניתהוות מהזיעה למעלה מפלטים טעם של הזיעה שנבלע בגג, ושוב חוזר למטה ואוסר. ויש אומרים שבמקום סגור, בלא זה, יהיה אוסר משום שהזיעה עצמו נפלט בו הטעם וחוזר למטה ואוסר. וגם יש אומרים שעצם החיבור אוסר, אבל כתבנו לעיל שאין כאן דעת רוב הפוסקים. וגם כתבנו לעיל שאף שהחוות דעת סובר שאין זיעה מפליט, לכאורה יודה שאם יש טיפות מחמת הזיעה, הטעם יפלוטו בהם ואם יפלו יאסרו.

גם הבאנו לעיל שבשו"ת אבן יקרה רצה להקל בתנור שמחמת חום התנור נשרף הזיעה קודם שעולה למעלה. וחילק בין הדין של הרמ"א דתוך הקאכלין ששם, כיון שהאש רק למטה בתוך תנור בית החורף לא נשרף הזיעה. וכן הבאנו שיטת הטוב טעם ודעת, שאין זיעה מן זיעה אוסר. וצריך לומר שיחלק בין כיסוי קדרה, ותחת המחבת שהוי ככיסוי קדירה, ובין תנור, וכמו שנתבאר לעיל (וכן החוות דעת חילק הכי לשיטתו שאין זיעה מפליט). ולכאורה אף בקאכלין אם היה קטן עד שהיד סולדת בזיעה, על כרחך יסבור שגם בזה דין כיסוי קדירה יש לו.

ולעיל נתבאר שהבית שלמה, והאגרות משה, ומהרש"ם (לגבי הטוב טעם ודעת, וכן נראה שגם לא סבר האבן יקרה שלא צירף צד זה להתירו שם, עיי"ש), ועוד חלקו על טעמים אלו. וסברו שאם הזיעו צריך להניח שהזיעה יגיע גם לגג, וגם יאסור הפליטות מבליעות הזיעה. רק כתב שם האגרות משה (הבאתי קצת לשונו לעיל ואני מוסף עוד כאן), ז"ל, ולכן אם היה זיעה אין להתיר לבשל תבשיל בשר ותבשיל חלב מגולין, אף בזה אחר זה לזמן מרובה. אבל מסופקני אם חוששין בסתמא לזיעה. דלשון הרמ"א בסי' ק"ח סעי' א', שכתב בזה אחר זה אין לחוש, אא"כ הזיע המחבת משניהם, דאז אסור אפילו בזה אחר זה, אם היו שניהן מגולין. משמע דבסתמא אין לחוש לזיעה, אא"כ ידוע דהזיע משניהם. אבל אפשר דבתנורים אלו שסתומים בגג וכותלים, ודאי מזיע או שיותר נוטה שיזיע. ולכן יש להחמיר למעשה שלא לבשל בהתנור קדירות מגולות, עכ"ל.

ויש להעיר בדבריו שמבואר שלמד שהמקרה של תחת המחבת הוא אינו סתום לגמרי. וכבר נתבאר שהגר"א כתב שם שסבר הרמ"א שיותר יש להחמיר תחת מחבת מבתנור קטן. ואם תחת מחבת יותר מגולה מתנור קטן, לא מחמיר יותר ביה. גם נתבאר שכך לכאורה גם משמעות הרמ"א מסיום לשונו שהוי ככיסוי קדירה.

ואף לפי מה שפירשנו דינו של הרמ"א ששם הוי מאד סתום וצפוף, וממילא הוי כמו כיסוי קדירה. ובכיסוי קדירה ודאי חוששים שמזיע משניהם וכמו שנראה לעין. איכא

למימר שהטעם שכתב הרמ"א רק בדרך תנאי, אם הזיעו משניהם, הוא משום שהמקרה שבו דיבר הרמ"א הוא בצלי או אפיה. ושם באמת אין צריך לחוש לזיעה כל כך, וכמו שנתבאר כבר לעיל, וכן האגרות משה עצמו ממשיך לכתוב כך. אם כן לכאורה ליכא למידק מיניה שאין צריך לחוש לזיעה אם מבשיל תבשיל במשקה.

כמעט כל זה כבר נתבאר לעיל, ובנידון שהיו שניהם בתנור זה אצל זה למטה, כבר כתבנו שם שצריך להחמיר כדברי אחרונים אלו שפוסקים להחמיר. וכאן יש עוד סניף להקל, והוא מה שלמד המהרש"ם שם משאילת יעב"ץ ח"א ס' צ"ג. ששם השאילת יעב"ץ נשאל כשאלה זו, אם מותר לבשל מאכלי חלב, ואחר כך מאכלי בשר, וכתב שם להתיר בפשיטת, עיי"ש. ורוב דבריו שם שייכים לגבי אם יש לאסור מחמת מה שנשפך על רצפת התנור. ולענין זיעה לא כתב מפורש, אבל כתב שם להקל בתנור ז"ל, כיון שמיד התנור מתלבן ע"י היסק. והוא הכשרו אפי' נשפך עליו דבר לח, עכ"ל. והמהרש"ם מפרש כוונתו בענין ששייך גם לזיעה, ז"ל המהרש"ם שם, וס"ל דההיסק מועיל שלא יאסר כלל, דבשעת בליעתו מתלבן מיד. ודוקא אם נאסר מקודם צריך אח"כ ליבון כדינו, ע"ש היטב שכן נראה כוונתו, עכ"ל.

ועיי"ש שבא לומר בזה שאף שמדובר בתנור שהסיקו מבחוץ, ובזה לא מהני ליבון קל לנבלע בפנים, ליעב"ץ זה רק אם נבלע ולא נתלבן מיד, אז צריך הכשר המועיל, אבל אם מתלבן מיד אין צריך. ושם הסביר שאף אם לא נאמר כחילוק היעב"ץ, מכל מקום אף בליבון מבחוץ נחלש האיסור, עד שיש לפחות לספק שמא יהיה ששים כנגד מה שנפלט, ובענין זה הביא מהאיסור והיתר שאפשר להקל. ועוד צירף ספיקת הרא"ש שמא חם אינו מקבל זיעה. וכתב שאם נסמוך רק על הטעם של ספק יש ששים, זה לא היה קולא להקל לכתחלה, אבל בצירוף היעב"ץ יש מקום להקל לכתחלה. אע"פ כן לא רצה לסמוך על זה למעשה להתיר לכתחלה, רק להתיר בדיעבד. ז"ל, ואף דבשו"ת ב"ש סי' קס"ד מחמיר, נתאמצתי לחפש צד היתר, כיון שהעולם נוהגין כן, עכ"ל. זה שכתב שעולם נוהגים כן כך כתב בתחילת התשובה שנשאל על זה שהעולם נוהגים לעשות כן, וכן נמצא בעוד כמה תשובות שזה היה מנהג העולם.

והאגרות משה אף בדיעבד החמיר, שכתב במשך שם ז"ל, ובדיעבד כיון שהוא ספק אין לאסור, אם היה אחר המעל"ע, דהבליעה היא נו"ט לפגם. ומצד חשש שמא נפל מהזיעה שבעין איזה טפות, הוא יותר מששים, לפי המסתבר יותר. וכיון שהוא רק ספק, איכא ס"ס, שמא לא היה זיעה כלל, ואף אם היה זיעה שמא נפלו רק טפות שאיכא ששים נגדם כהמסתבר, עכ"ל. מבואר שרק לאחר מעת לעת היקל, ואף בזה עדיין חשש שיש זיעה בעין, ורק היקל מספק ספיקא, ספק יש ס', וספק לא היה זיעה.

ולכאורה יש להעיר זה שחשש שהזיעה השאיר גם בעין שיאסור, לכאורה לא משמע הכי מהמשנה ברורה בס' תנ"א שם. ששם לגבי בישל בקאכלין ובענין שאין היד סולדת למעלה, פסק המשנה ברורה בס"ק קל"ו שלכתחלה אסור אם לא הטיח למעלה בטיט, ובדיעבד מותר. ובשער הציון שם אות קע"ט כתב לפרש הטעם להחמיר לכתחלה, חק יעקב ושאר אחרונים, משום הזיעה של חמץ שעלה למעלה מהבל הקדרות רותחות שהניח בכל השנה ונבלע בגגו של הקאכליין, ועתה חוזר

ונופל בתוך הקדרות כשנתחמם, עכ"ל. והוא על פי מה שהעירו האחרונים שם, שאף אם הזיעה אין יד סולדת כשמגיע למעלה, כיון שגג הקאכלין יד סולדת בו, עדיין יאסור. והוא על פי גירסת התרומת הדשן שלפנינו, ועיין לעיל כבר נתבאר באורך שיטות הפסוקים בזה. ובאות ק"פ פירש טעמו להקל בדיעבד ז"ל, מסקנת המגן אברהם בסימן זה, ובית מאיר בסימן תס"א. ועיין בחידושי ר' עקיבא איגר שמפקפק על דברי המגן אברהם, וגם על דברי בית מאיר יש לפקפק (לפי מה שכתבנו הטעם באות הקודם), מכל מקום יש לסמוך עליהו להקל בדיעבד מטעם שהוא נותן טעם לפגם גם כן, עכ"ל.

וכוונתו שעל המ"א יש לפקפק כנ"ל מטעם שהוא יד סולדת למעלה. והבית מאיר בסימן תס"א מיקל בתנור מחמת שאין אוכל מעלה זיעה, ולעיל כתב שהחשש הוא במקום שמבשל שם. ואע"פ שיש פקפוקם אלו כתב לסמוך בדיעבד עליהו (ולכאורה במקום בישול הכוונה לסמוך על המ"א לחוד, כי בזה לא דיבר הבית מאיר), בצירוף שיש סוברים שגם פסח נותן לפגם מותר.

ולדברי האגרות משה אני חוזר, שאי סבר המשנה ברורה כוותיה שיש חשש מחמת זיעה בעין על הגג, איזה צירוף הוא זה שהוא נותן טעם לפגם, זה רק מהני לגבי הבליעות, ולא לגבי הבעין. ואף התירו של אגרות משה לא יועיל שם, שמתיר רק בספק שיש ששים, ובפסח לא מועיל ששים. אלא לכאורה מוכח שסבר המשנה ברורה שאין צריך לחוש לבעין שנשאר מזיעה. ואפשר שלפחות בזה איכא לאוכחי שסבר המשנה ברור שהבעין נשרף מחום התנור.

ועיין בתשובת היביע אומר שם שכנ"ל כתב תשובה ארוכה על דין זה, ושם הביא עוד כמה שיטות בזה. ובסוף תשובתו כתב מסקנתו ז"ל (אחר שהביא פסק האגרות משה שהחמיר אפילו בדיעבד), ולפמש"כ לעיל יש להקל, עכ"פ בדיעבד, גם בתבשיל לח, אפילו בתוך מעל"ע. וכמ"ש ג"כ בשו"ת בית היוצר, ומהרש"ם, והאבן יקרה, ובאר חיים מרדכי. ובפרט לפי מה שהבאנו דעת הרבה מגדולי האחרונים דס"ל שכל עיקר איסור זיעה הוא רק מדרבנן. ומ"מ לכתחלה נראה ודאי שיש להחמיר שלא לבשל בקדירה מגולה תבשיל לח אפילו אחר מעת לעת, עכ"ל.

הרואה יראה שאף שכתבו בכמה שו"ת שהמנהג העולם היה להקל בזה, לא רצו הפוסקים האחרונים להקל לכתחלה להתיר. וכן החלקת יעקב פסק הכי חלק ב' סימן קל"ו להחמיר לכתחילה, ועיי"ש שנראה שהיסכם שאפשר לסמוך על המהרש"ם בדיעבד. ואף בדיעבד כמה פסוקים כתבו להחמיר, כנ"ל הבית שלמה, והאגרות משה. ולמעשה היה נראה שיש על מה לסמוך להקל, ובפרט בהפסד מרובה או לצורך מצוה, אבל איני רוצה להכניס ראשי בין ההרים לכתוב הכרעה ברורה בזה. ואחר מעת לעת, אף האגרות משה כתב להקל.

(ו) בתנורים קצת גדולים, שהם קצת רחבים וגם קצת גבוהים (אבל אינם מחזיקים י"ב עשרונים), ויש להם פתח קטן שיצא בו העשן, וכרוב תנורים בתים הנמצאים בימינו. ושמו מחבת של חלב למטה קרוב לרצפת התנור, וקדירה של בשר למעלה קרוב לגג. ולכן קדירת בשר היה מספיק רחוק למעלה מהחלב, שאילו לא היה בתנור לא היה הזיעה העולה יד סולדת כשנוגע בקדירת בשר, האם נאסר הבשר. וכן מה הדין בכעין זה אבל היו שניהם ברצפת התנור, זה לצד זה?

הדין

למעשה לכתחלה אף בזה יש להחמיר כמו הדין שכתבנו לעיל בשאלה א. וכאן נוסף לנו כמו צדדים להקל, ולכן אם יש עוד צירופים אפשר להקל, ועיין עוד במקור.

הטעם

כאן מלבד יש אומרים שסוברים מעיקר הדין זיעה רק אוסרת בתנור, אם הוא כעין כיסוי קדירה. ניתוסף לנו גם השיטה שנתבאר לעיל שאם יש שיעור ריחוק שאין היד סולדת בזיעה מחמת חום הזיעה עצמה, אף אם הזיעה למעשה יד סולדת מחמת חום של התנור שנצמא בתוכה, אינה אוסרת. וכן יש פוסקים שנראים שמחלקים אם התנור גדול שיש יותר מקום לזיעה להתפשט, שם סוברים להקל כסברא ראשונה, ורק בתנור יותר קטן מחמירים. וכן יש מי שמיקל מחמת שהזיעה נשרף קודם שיגיע לגג, ולכאורה הוא הדין בתנור גדול יסבור הכי קוד שיגע לקדירה שלמעלה ממנה בריחוק.

מכל מקום אף שיטה הראשונה סוברת שאין להקל למעשה, וכן שיטה השניה נראה שאף שסבר הכי, ואף למעשה. עדיין לא ברירה ליה להקל, ורק בצורך נראה שהיה מיקל. וכן שיטה השלישית לא ברורה גידרו כל הצורך, כמבואר במקור. ויש שיטות שחולקים בפירוש על כל סברות הנ"ל, וכמו שנתבאר לעיל בשאלות א', וד'. ועל כן למעשה קשה לסמוך להקל על כל הנ"ל, בלי עוד צירוף טוב, דהיינו צירוף ברור. ואף אם הם זה בצד זה, עדיין קשה להקל למעשה על פי המבואר לעיל בשאלה ד', שאף בענין זה אין מוסכם להקל.

המקור

המקור לשאלה זו כבר נתבאר הכל למעלה בשאלות הקודמות. וכאן מלבד מה שהיה מתיר הב"ח מעיקר הדין, בנוסף היד יהודה כתב להקל בזה. וכבר נתבאר שיטת היד יהודה בארוכה לעיל עיי"ש, וכאן אחזור בקצרה, וגם במה שיש להוסיף בזה בשיטתו. כבר נתבאר לעיל שהרמ"א צ"ב ח' פוסק את שיעורו של התרומת מתי הזיעה אוסרת בלשון הזה, וגם מיירי שהוא בקרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה. אבל אם אין היד סולדת בזיעה, הכל שרי, עכ"ל. ולא כתב התנאי השני שנמצא בגירסתנו בתרומת הדשן שגם אם הקדירה למעלה יד סולדת, אף שאין הזיעה יד סולדת אסור. וכתב היד יהודה שכוונתו לפסוק שריחוק יד סולדת הוא שיעור ששיערו התרומת הדשן, שאם הוא ברחוק כשיעור זה, אין עליו דין זיעה אלא דין ריח. וממילא אם בריחוק כשיעור שאין היד סולדת בו, אף שלמעלה יד סולדת, או הוא בתוך תנור שהכל חם, וממילא גם הזיעה חם, אבל אילו היה בחוץ לא היה הזיעה חם, אין הוא בתוך שיעור קורבה שיחשב לזיעה האוסרת. ולעיל כבר נתבאר סברתו בזה, שהוא קרוב לסברת הב"ח, שכדי שזיעה יאסור צריך שיהיה מספיק חזק, עיי"ש שנתבאר בהרחבה.

ובהמשך דבריו כתב היד יהודה שם שאם המקום סתום לגמרי אז מודה לב"ח שיאסור. ודבריו שם צריכים קצת ביאור ולכן עתיק קצת מדבריו. ז"ל, מיהו היכא שאין מקום להזיעה להתפשט כאן, כגון שהקדירה הוא ממש על מחבת התחתון וכן בכיסוי בזה, וכו', אם הזיעה הכיסוי חם, וזיעה צונן, בזה כיון דאין

מקום להזיעה להתפשט נראה לאסור. מהיו לכאורה דאין לאסור זולת הקדירה לבד, אבל המאכל שבה שרי כמו שכתבתי לעיל, (שם כתב להתיר מטעם תתאה גבר שהזיעה צונן, והקדירה חם, ולכן אין אוסרת יותר מכדי קליפה, וממילא הקדירה אסורה והתבשיל מותרת). וכן אין נאסר המחבת דלמטה הגם דהזיעה חוזר נמי למטה, כמו כל תחתון צונן שאינו בולע מהעליון רק כדי קליפה, ובמקום שאי אפשר לקלוף שרי.

מבואר שבא לפסוק שאם המקום סתום וחד למעלה מחבירו ממש, אף שהוא בשעירו ריחוק שאין היד סולדת בו, עדיין היה אוסר הזיעה, אם למעלה יד סולדת. שבזה מודה להב"ח שיאסור שדינו כמו כיסוי קדירה. אמנם סובר שאין לאסור יותר מכדי קליפה, כדין תתאה גבר, וממילא גם החלב אינו נאסר, שאי אפשר לקלוף הזיעה שנאסרה כדי קליפה, וחזרת לחלב.

ושוב ממשיך לכתוב שסבר טעמו של המ"א בתנ"א המבואר לעיל באורך, להקל תחת הקאכלין אם אין היד סולדת בו שם. ז"ל, וכמו כן מבואר במ"א באו"ח ס' תנ"א ס"ק מ"ד. וז"ל ואם משום שיש כיסוי למלעה עכ"פ אין הי"ס בזיעה למילעה, ע"כ. והגם שמסתמא גם כיסוי חם בתנור בית החורף, עכ"ל. ובזה יתורץ קושית הרע"א שם צריך לאסור, מחמת שלמעלה חם.

אמנם ממשיך לכתוב שבאמת איכא למימר שאין דומה מקרה של המ"א לדינו של סתום לגמרי. ז"ל, והגם ששם אין הכיסוי על הקדירה ממש, ובכה"ג יכול להיות דמותר גם בבי"ס בהכיסוי כמש"כ. וכן גם אם הי"ס בהזיעה התבשיל דלמטה מותר, כיון שיש מקום להזיעה להתפשט לחוץ, כמו שכתבתי לעיל, מכל מקום משמע דאין לחלק, עכ"ל. נראה כוונתו שלכאורה איכא למימר שאין מקרה של קאכלין בדיוק סתום לגמרי. שכנראה יש קצת מקום לזיעה לצאת, דרך איזה פתחים קטנים, וגם אין הקדירה ממילא ממש את כל הקאכלין (ואין דומה לקדירה של הכירה דהב"ח). ואם כן לפי שיטתו כנ"ל בכי האי גוונא אין לאסור ואף אם הזיעה עצמה יד סולדת בו. וזה יהיה ביאור יותר פשוט לפרש היתר של המ"א. ומסיק מכל מקום משמע דאין לחלק. ונראה שכיון לומר שאם הוא בעיקר סתום אף אם יש קצת מקום לצאת, וגם אם יש מקום בין כותלי הקאכלין והקדירה, עדיין נראה לו שאין לחלק בזה, שאף בזה סבירא ליה שדינו כמכוסה.

אבל ממשיך להביא שמהשאת בנימין לא סבירא ליה כמו שכתב לעיל, להקל בסתום לגמרי רק לאסור כדי קליפה כדין תתאה גבר. וכותב להסביר סברת המשאת בנימין ז"ל, ואולי כיון שהקדירה עכ"פ למטה רותח, וכן הכיסוי, ומסתמא גם ההבל חם הוא, והגם שאין ממש הי"ס בהזיעה למעלה, מ"מ לא אמרינן בכה"ג תו תתאה גבר, ושפיר בולע מהכיסוי וחוזר ואוסר הקדירה, עכ"ל. אם כן נראה כחוזר בו, לומר כיון שגם למטה וגם למעלה חם, וגם הזיעה קצת חם, ואף שאין היד סולדת בו כשמגיע לקדירה, בכי האי גוונא לא אומרים תתאה גבר, ויאסור הקדירה למעלה לגמרי, וממילא גם החלב שלמטה תאסור.

אבל ממה דמסיק שם, נראה שלא היה ברור לו להחמיר בזה, וגם לא להחמיר במקרה של המ"א לתת לו דין של מכוסה לגמרי. ז"ל, מיהו אם אינה על גבה ממש, ואין יה"ס בהזיעה, נראה פשוט להתיר התבשיל שבה, הגם שהקדירה היא רותחת, וכו', עכ"ל. ונראה כוונתו כנ"ל שלעיל כתב שאף מקרה של המ"א אף שאינו דומה

לגמרי נראה דאין לחלק בזה ולאסור כדין סותם לגמרי. וכן כתב לעיל שנראה להקל באין הזיעה יד סולדת בו, אף בסתום לגמרי, לאסור רק כדי קליפה כדין תתאה גבר, אבל חזר בו מחמת המשאת בנימין. ועל כן מסיק שבצירוף שני הסברות נראה לו בודאי להקל, שרק יאסור כדי קליפה. דהיינו במקרה של המ"א שאין סתום לגמרי רק קרוב לו, וכן שאין הזיעה יד סולדת בו בהגיעו למעלה, שם רק הקדירה נאסרה כדי קליפה, וכן ממילא אין החלב דלמטה נאסרה, כיון שאין יכול לקלוף. ונראה שהטעם שדוחק עצמו בזה הוא לפרש את דינו של המ"א שם.

הארכתי בזה קצת להראות שלכאורה שיטת היד יהודה שהמ"א כתב להקל בדין של הקאכלין מצירוף שני סברות, סברתו העיקרי של היד יהודה שאם אין שיעור של יד סולת בו, אין הזיעה אוסרת כלל, ואף שהזיעה למעלה יד סולדת בו. וסברתו השנית שאף במקום שהוא סתום, ששם מודה שאם למעלה חם, אסור, אבל רק יאסור כדי קליפה כדין תתאה גבר.

ולכאורה בפירוש כוונת המ"א עצמו לא ברור, שרק כתב להקל כיון שאין הזיעה יד סולדת בו. ולכאורה לולי דברי היד יהודה הייתי חושב שיותר פשוט לומר שהמ"א סמך עצמו על פסק הרמ"א בצ"ב ח', ששם פסק שאם אין היד סולדת בו מותר, בלי התנאי השני, שאם חם למעלה אסור, וכמו שדייק היד יהודה. ולכן היה יכול לכתוב בפשיטות שהוא מותר כיון שאין היד סולדת בו למעלה, שכך מבואר ברמ"א שם. אבל לומר שסמך על זה שאף שבאמת אוסר אף שאין היד סולדת בו, וכמו שמפורש בתרומת הדשן לגירסנתו, וכפי שהעירו רע"א ופרי מגדים. ואע"פ כן היקל במקרה שלו שרק נוגע למה שלמטה, ובזה אפשר להקל מחמת תתאה גבר, ומחמת שרק אוסר היכא שאפשר לקלוף. אף שדרכו של המ"א לקצר ולא להאריך, לכאורה לא היה יכול לכתוב כך כאילו הוא דבר פשוט.

ולכן אף שהיד יהודה כתב שמשמע שאין לחלק, ולהשוות דין של קאכלין לדין של סתום לגמרי, לי העני נראה שהפשטות בדברי המ"א הוא שסבר שיש לחלק (שאלו סתום לגמרי הוי ככיסוי קדירה ושם מבואר הדין שהוא אסור). מאידך גם לא מבואר שם שאם אף אם באמת הזיעה יד סולדת בו, רק שהוא ברחוק שיעור שאין היד סולדת בו, עדיין אינו אסור. ולכן לומר שכוונת המ"א כשכתב שאין הזיעה יד סולדת בו, רק כיון לשיעור הרחקה, אבל למעשה אף אם הוא יד סולדת בו, מחמת חום התנור. גם זה קשה לומר שכלול בכוונתו. ורק שהכי נראה שיוצא כיון שכותב כדבר פשוט שאם אין היד סולדת בזיעה, אין איסור, והאחרונים מדייקים שהיינו אף שהיד סולדת למעלה.

והרואה יראה שכנ"ל אף היד יהודה לא ברירא ליה הכי, עד שבסוף באמת סמך שאכן כך הוא סברת המ"א בצירוף הסברא השנית של תתאה גבר, וכנ"ל.

הארכתי לבאר כל זה לפי שנתבאר לעיל שגם המשנה ברורה פסק להקל כהמ"א בצירוף עוד ספק, ששם לגבי פסח צירף השיטות שסוברות שאף בפסח נותן לפגם מותר. ועל פי כל הנ"ל יש לדון אם המשנה ברורה גם פסק כהבנת היד יהודה בסוגיית זיעה, לפחות בצירוף להקל. ועל פי הנ"ל אף היד יהודה שכלול בפסק המ"א הוא להקל על פי מהלכו, שאין זיעה אוסרת אם אין הוא בשיעור הזה, ואני כתבתי עוד סמוכים לומר שבאמת זה היה כוונת המ"א. וממילא לכאורה יוצא לפי זה שאף אם הזיעה הוא יד סולדת בו למעשה, אם הוא בשיעור ריחוק כנ"ל, לא היה אסור.

ואם כן יהיה קצת ראייה שמהשנה ברורה פוסק שיש לצרף הבנת היד יהודה בסוגית זיעה לעוד צירוף גדול (כמו השיטות שסוברות שנותן טעם לפגם מותר בפסח), להקל. אבל כנ"ל אין הוא מבואר כל הצורך שאיכא למימר שרק היקל מחמת שאין הזיעה למעשה יד סולדת, אבל אם הוא יד סולדת אף מחמת התנור עצמו היה אוסר.

הערוך השולחן שם בצ"ב סעיף נ"ה נראה שסובר כעין סברת הב"ח. ז"ל, והנה בדין זיעה, מתברר לנו ממשנה דמכשירין [פ"ה מ"י], דלא שייך זיעה אלא במקום המוקף, ולא במקום גלוי. כמו בכירה, שהקדירה התחתונה נתונה בה, ועליה עומד העליונה, ועולה הזיעה סביב סביב, שאין לה מקום לצאת. אבל במקום גלוי כבתנורים שלנו, שיש אויר, הזיעה עולה באויר, ואינו אוסר הקדירה הסמוך לו, וכו'. והכי תנן התם, המערה מחם לחם, ומצונן לצונן, ומחם לצונן, טהור, מצונן לחם, טמא. ופי' הרמב"ם, לפי שעמוד המשקה אשר יקרא נצוק, יתחמם בהיות קצהו בכלי החם הטמא, וכו', עכ"ל. הרי מבואר דדווקא כשקצהו בכלי החם הטמא כלומר שקצהו מוקף בהתחתון אבל בלא זה אין הזיעה פועלת בו, וכו', ולפ"ז אצלנו שהבישול במקומות הגלויים אין הזיעה אוסרת כלל והוי כנפסק הקילוח כמובן, עכ"ל.

מתחילת לשונו, שכתב שהזיעה רק אוסרת אם אינו בגלוי, לכאורה משמע שבא לחלק בין אם המקום סתום או גלוי. וכן מהמשך לשונו שהסביר המקרה של הרא"ש שהקדירה סותם הקדירה, וסיים שלכן אוסר כיון שאין מקום לזיעה לצאת. מכל זה משמע שבא לומר שרק אוסר אם המקום סתום. אבל ראייתו הוא מזה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות לפרש המקרה של צונן לחם שאוסר, כיון שקצהו בכלי החם הטמא, ודייק מזה הערוך השולחן שדוקא בכי האי גוונא שהוא בתוך הכלי, מוקף בהתחתון. ולכאורה שם הקדירה התחתונה שנכנס לה הניצוק אינו סתום למעלה, רק שהזיעה מקיף את הניצוק בתוך הכלי. וזה כתחילת לשונו שכתב שזיעה רק אוסרת במקום מוקף, ועל זה כתב שהצד השני ולא במקום גלוי. ובאמת כשתדקדק בלשונו, לא כתב שהמקרה של הרא"ש, שהקדירה התחתונה נתונה בה, ועליה עומד העליונה, ועולה הזיעה סביב סביב, הרי לא כתב שהעליונה סותם הכירה רק שעומד מעל העליונה. ומזה היה משמע שהעיקר הוא שהוא בתוך כלי והזיעה העולה מקיפה אותה. וזה כמו סיום לשונו כנ"ל, ולפ"ז אצלנו שהבישול במקומות הגלויים אין הזיעה אוסרת כלל. הרי היתר מחמת שהמקום גלוי, שבפשוטו כוונתו שמבשלים למעלה על גבי התנור. אלא שהסיק לשונו אחר שהסביר המקרה כנ"ל שאחד נתון על חבירו, כנ"ל, שאין לה מקום לצאת. ועל פי מה שדקדקנו בשאר לשונו, לכאורה סבר שאף אם היה מקום לזיעה לצאת כיון שהוא בתוך הכירה, ומוקף בזיעה עדיין יאסור.

ואם לכאורה צריך לומר בכוונתו שכיון שרואים מפירוש הרמב"ם שצריך שיהיה הזיעה בתוך כלי מוקף ביה, זה מראה לנו שלא די שהזיעה נגע ביה, אלא צריך שיהיה גם זיעה חזקה. ולכן בתוך כלי שמבשלים בה שהתוך הכלי מלא זיעה, ומרוכז שם, ואף שפתוח למעלה הזיעה אוסרת. אבל בתנור שהוא קצת יותר גדול מסתם קדירה, רק יאסור אם הוא גם סתום למעלה עד שאין מקום לזיעה לצאת, ולכן עדיין יהיה ריכוז חום מספיק גדול, שיחשב כעין שהזיעה מקיפו בתוך קדירה עצמה. ועל כן מסיק שבבישולים שלנו שהם על גבי התנור לגמרי שם ודאי לא יאסור למעלה

מהקדרה, שהוא פתוח לגמרי לאוויר. ואם כן לכאורה כשהוא בתוך התנור, לא סבירא ליה להערוך השולחן בדיוק כהב"ח שרק כעין כיסוי קדירה יאסור, אלא אף שיש מקום לזיעה להתפשט לצדדים, כיון שהזיעה מקיף הקדירה עדיין יאסור.

אלא שעדיין יש מקום לומר שאף בתוך תנור רק אוסר בתוך תנור יותר קטן, אבל בתנור יותר גדול שיש בו יותר אוויר לזיעה להתפשט בו, לא היה אוסר. שבכעין זה הוא יותר דומה לתנאי האחר שלו, שדוקא שאין מקום לזיעה לצאת, וכנ"ל ביארנו דהיינו שזה גורם לריכוז זיעה כעין התוך של הקדירה. אבל ודאי דין זה לא ברור כלל, בדיוק איך להגדיר את שיעורו, וגם אם באמת היה מחלק בכך.

שוב ראיתי שבשו"ת ישכיל עבדי חלק ז' יו"ד סוף סימן ד', מביאו היביע אומר שם, כתב לפרש הערוך השולחן שסבר כמו הב"ח, שהוציא מלשון שאין יוצא, שהכוונה שהוא סתום לגמרי ואין מקום להזיעה להתפשט כלל בתוך התנור, ולכן הוי כעין כיסוי קדירה, עיי"ש. וכן פירש היביע אומר את דברי הערוך השולחן, ומביא הישכיל עבדי כראיה על דבריו שכך הוא גם פירש. ועל פי הנ"ל לי עדיין צ"ע, שכנ"ל איך מפרשים על פי זה ראיית הערוך השולחן מהניצוק שבתוך הקדירה, שהיא מגולה. וכנ"ל בתנור גדול, כבר כתבתי שאף לפירושי יש מקום לומר שהערוך השולחן היה מקיל.

ועכשיו נבוא לדון בזה למעשה, כבר מבואר לעיל שהבית שלמה והאגרות משה סברו להחמיר, והאגרות משה כתב לאסור אף בתנורים שלנו שהם קצת גדולים, וכן נראה שלא חילק בזה הבית שלמה. וכן המהרש"ם שכתב בדיעבד לסמוך על מה שנתלבן בנתיים, ומשמע בלאו הכי היה מחמיר ואף בתנורים שלנו (ובודאי קשה לדעת בדיוק גודל תנורים שלהם) אבל זה ברור שלא כתבו שיש איזה צד להקל על פי זה, ואף שהמהרש"ם חיפש שם צדדים להקל. ולא ברור שהיתר של השאילת יעב"ץ שאם מיד מתלבן לא צריך ליבון גמור, יועל במקרה של אחד למעלה מחבירו. ואף אם הוא מן הצד לא ברור שיועיל בזה רק זה אחר זה, אבל באותו זמן שנכנס הטעם ומתלבן מסתברא שהיה אוסר. והמקילים המה הב"ח מעיקר הדין, ולמעשה אף הוא לא היקל. ונוסף לנו שיטת היד יהודה להקל, ואף הוא סיים שצ"ע, ומשמעות דבריו שם שבאמת סבר שיש על מה לסמוך בזה, אבל לא היה מיקל בקלות. והמ"א גבי הקאכלין גם כן לא ברורה, על מה סמך, כמו שנתבאר לעיל. והמשנה ברורה בלבד שלא ברור איך הבין המ"א, רק סמך עליו בצירוף טוב. ושיטת הערוך השולחן גם כן לא כך כל ברור להקל. ולכן למעשה קשה לסמוך להקל אף בדיעבד כששניהם ביחד. ואף היביע אומר שכנ"ל היקל בדיעבד רק היקל בזה אחר זה, ולא בבת אחת.

ואם זה בצד זה, נוסף לנו הסברא של הב"ח והמהרש"ם שסובר שיש לחלק בזה לכולי עלמא. אבל כנ"ל הבית שלמה והאגרות משה חלקו עליו, ואף לפי הנוקטים כמהלך הב"ח כתבנו לעיל שהכרח בזה לפי שיטת התרומת הדשן זה לא ברור, שזה רק על פי ההבנה שיש זיעה באוכלים שהוא תלוי במחלוקת. לכן אף בענין זה יש עוד מקום להקל, אבל עדיין איני רוצה להקל למעשה לסמוך על זה, רק אם עוד צירוף יותר ברור.

ז) במקרה הנ"ל אבל היה זה אחר זה, זאת אומרת בישראל החלב למטה בתנור, בענין שלא היה הזיעה כשעלה לגג התנור יד סולדת בו, אילו היה חוץ לתנור. ואחר כך בישראל באותו תנור בשר?

הדין

כאן אני כותב לענין איסור זיעה, בלי שיהיה איזה חשש מחמת שנשפך מאחד מהם על רצפת התנור, ושוב יבלע בשני. וכגון שניקו את הרצפה וגם כיסו אותה. גם בענין זה הדין למעשה כמעט כמו דינו של שאלה ה'. לכתחלה בלי ליבון קל (והדרך שעושים ליבון קל אין זה מקומו), אין לבשלם אף בזה אחר זה. ובדיעבד אם בישראל, אי הוי אחר מעת לעת מותר. ואי הוי קודם מעת לעת עיין במקור.

הטעם

הכל כפי הטעם שנכתב בשאלה ה' לגבי תנור קטן. וכאן יש עוד צד להקל וכמו שתבאר בשאלה האחרונה. ואע"פ כן הפוסקים האחרונים שעל פיהם הכרענו להחמיר לכתחלה בשאלה ה', נראה שסוברים הכי גם בתנורים שלנו. וכן הפוסקים האחרונים שסברו להחמיר בדיעבד סברו הכי אף בתנורים שלנו. ולכן כתבתי שיש לו אותו דין של שאלה ה'. אלא שכמו שכתבתי שם, שיש מקום להקל בדיעבד, אבל לא רציתי להכניס ראשי בין ההרים, לכתוב הכרעה ברורה, בשאלה זו יש עוד מקום להקל, ועיין במקור.

המקור

עיין במקור לשאלות הקודמות, לענין תנור גדול בבת אחת, וכן בשאלה ה' לענין זה אחר זה בתנור קטן. ושלא לכפול הדברים, משם יתברר שכאן יש עוד צד להקל מכמה פוסקים, ובעיקר מהיד יהודה, ואפשר הערוך השולחן, וקצת אפשר מהמ"א ומהמשנה ברורה. אבל גם נתבאר שם שעל כל השיטות האלו עדיין לא ברור ההיתר. ואפילו ליד יהודה נתבאר שם שלא ברירא ליה לפסוק הכי שהניח בצ"ע, אף שמשמעות דבריו שהיה מקיל בהפסד מרובה. מלבד צד זה, ופוסקים הנ"ל, ביתר הפוסקים לא מצאנו בהם חילוק בין תנור קטן לתנור גדול. אלא משמעות דבריהם, או בפירוש או משמעות דבריהם (גם זה נתבאר בשאלות דלעיל), שאלו דסברו שלכתחלה יש להחמיר, ובדיעבד אפשר להקל, שהוא הדין בתנור קצת גדול. והסוברים שגם בדיעבד יש לאסור, גם בתנורים גדולים שלנו סברו הכי. ולעיל בשאלה ה' כתבנו שודאי לכתחלה יש לאסור, ואף בנידון זה כן הוא, כנ"ל. ובדיעבד כתבנו שם שיש מקום טוב להקל ובפרט בהפסד מרובה וצורך מצוה, כל שכן בענין זה יש עוד מקום להקל בענין זה. אבל עדיין איני רוצה לכתוב הכרעה ברורה אף בזה.

זיעת אוכלים

ח) צלה במחבת בשר (צלי קדר) בלי לתת מים במחבת, ובמשך הצליה נתמלא המחבת ציר שיצא מתוך הבשר. למעלה מהמחבת בישראל חלב, או דבר חלבי, האם נאסר החלב?

הדין

בתנור קטן יש לאסור החלב. ובתנור גדול בזה אחר זה נראה שבדיעבד יש להקל. ובבת אחת זה למעלה מזה, עיין במקור.

הטעם

אף שמבואר שזיעת משקים כמשקים, יש שרצו להוכיח שיש שיטות שסוברים שיש חילוק בין משקין לאוכלים. שיש סוברים שזיעת אוכלים אינם כאוכל, וממילא אף אם ניתח ונעשה לח, ויוצא ממנו הרבה זיעה עדיין אינו כמוהו. ואף לפי שיטות אלו, מודו שלא כולי עלמא מודי בזה. והרבה חולקים וסוברים שאין שום מחלוקת בזה, אלא לכולי עלמא גם זיעת אוכלים כאוכלים.

ונראה שסברו הפוסקים האחרונים, שלא נדחו דברי האומרים שיש מחלקים בהכי, ולכן אפשר לצרפם לעוד צירופם להקל. על פי זה, עיין בשאלות האחרונות, ופרט בשאלות ה' – ז' ומשמם יתבאר הטעמים להכרעה שכתבי כאן, ועיין גם במקור.

המקור

לקוצר זמן איני נכנס לסוגיא בשאלה זו. הפרי מגדים בהנהגת הוראות או"ה, כתב שיש לדקדק מהרמב"ם שזיעת אוכלים אינו כמוהו. מביאו הפתחי תשובה בצ"ב שם ס"ק ו'. ז"ל, עיין בפמ"ג א"ח בהנהגת הוראות או"ה סדר שני אות ל"ז שכתב, דברמב"ם פ"ז מטומאת אוכלין דין ד' מבואר, דדוקא זיעת משקין כמוהו, אבל אוכלין, כמו חלב המהותך, אין זיעתו כמוהו. א"כ יש לדון טובא אם היה מחבת מחלב למטה חם, ולמעלה סמוך דבר כשר, והזיעה עולה, אפי' יד סולדת בזיעה, אפשר יש להתיר. ע"ש, ועיין (בתשובת ב"ח החדשות סי' כ"ד), עכ"ל.

מבואר שסובר הפרי מגדים שיש ראייה מהרמב"ם שרק זיעת משקין כמוהו, אבל זיעת אוכלים אינו כמוהו. וממילא רצה להקל אף בענין שניתך האוכל ונעשה כמשקה, וממילא יהיה אותו כמות זיעה יוצא ממנו, עדיין מותר כיון שאין זיעת אוכלים כמוהו. גם מבואר בלשונו שלא ברירא ליה דין זה, שמסיק רק, אפשר יש להתיר. ובמקומו הפרי מגדים למד דין זה משו"ת משאת משה יו"ד א ד', וכן הביא תשובה זו באו"ח מש"ז ס"ק ט'.

אבל במקומו בצ"ח ח' לא הביא הפרי מגדים צד זה להקל, אף שערך שם קצת דיני זיעה. יותר מזה הפרי מגדים בעצמו הלכות פסח כתב שנראה משם ראייה שזיעת אוכלים הוי כאוכלים. שזה לשון הטור או"ח סימן תנ"א סימן ט"ו, כסוי של ברזל שמשימין אותו על חררה שנאפת על הכירה, י"א שאפילו הגעלה אינו צריך, כיון שאינו עשוי אלא לכסות, ואין החררה נוגעת בו. ונראה לי, שצריך ליבון, כי ברוב פעמים נוגעת בו. ועוד שהוא מזיע מהבל החררה שתחתיו, עכ"ל. וכן פסק השולחן ערוך שם שצריך כיסוי זה ליבון. והמ"א שם ס"ק ל' מביא שני הטעמים של הטור ז"ל, לפי שנוגעת ברוב הפעמים בחררה, ועוד שמזיעה מהבל החררה (טור), עכ"ל.

ועל פי זה כתב האשל אברהם שם כתב ז"ל, משמע מכאן זיעת אוכלין כאוכלין דמי. ועיין ר"מ פרק ד' מהלכות טומאת אוכלין הלכה ד'. ובמקום כתבנו בשם משאת משה חלק יורה דעה סימן ד' דף למ"ד דמשמע דווקא במשקין זיעתן

כמותן, והארכנו בזה, יע"ש, עכ"ל. וכן בסימן תמ"ז ט' הנ"ל סיים כבר שם שהמ"א בתנ"א משמע שיש זיעה אף באוכלים. ולכאורה יש לומר שאף משמעות הטור שסבר שזיעת אוכלים כאוכלים, אפשר ששיטת הרמב"ם שזיעת אוכלים אינם כאוכלים, וכמו שכתב המשאת משה לדייק מהרמב"ם. וכבר כתב הטור שם שיש אומרים שאין צריך הכשר כלל. ולכן כתב הפרי מגדים דין זה במקומות הנ"ל אף שידע שהטור נראה כחולק, וכנ"ל כמו דהיסק במש"ז בס' תמ"ז. ואולי משום זה כתב בהנהגות איסור והיתר רק שמא יש להקל. אמנם שמא למעשה ביו"ד הכריע שלא לסמוך להקל בזה, ולכן לא הביאו במקומו בצ"ח ח'. וממילא יצא שעל כל פנים סבר שיש מחלוקת ראשונים בזה.

המשנה ברורה בתנ"א שם ס"ק פ"ה רק הביא הטעם של שמא נגע, ולא הטעם של זיעה. אבל אין לתקוע מזה שסבר שהעיקר שאין זיעה באוכלים, ששם הנידון באוכל שלא ניתן, ויתבאר לקמן שבזה יש עוד דיון בפוסקים בנפרד, כי אם לא ניתן אין הרבה זיעה כלל. אבל באוכל הניתך שיש הרבה זיעה אולי שפיר סבירא ליה שהוי כהאוכל.

הפתחי תשובה שם כנ"ל סיים ועיין תשובת ב"ח. ולכאורה כוונתו מבוארת שממה שכבר נתבאר לעיל באריכות שכל דברי הב"ח מבוססים על זה שיש זיעה באוכל, ולכן הביא ראייה מצלית בשר כשירה ונבילה ביחד. ואילו סבר שזיעת אוכלים אינם כאוכלים אין ראייה כלל. ואם כן לכאורה שיטת הפתחי תשובה להקל אינו ברור. ומדכתב ועיין בפרי מגדים, ועיין בב"ח, לכאורה משמעותו שסבר שהוא מחלוקת הפוסקים, ואין כותב הכרעה. על כל פנים משמע שסבר שאין לדחות דברי הפרי מגדים מהלכה לגמרי, למרות שיש ראייה כנגדו מהטור ומ"א.

ועוד יש חבל אחרונים שכתבו לחלוק על הפרי מגדים וסברו שאין חילוק בין זיעת אוכלים וזיעת משקין. הערוך השולחן שם סוף סעיף נ"ד כתב, עי' פ"ת סק"ד לחלק בין זיעת משקין לזיעת אוכלין, ואין חילוק, עכ"ל. וכן הבית שלמה שם סימן קס"ד, והיד יהודה שם באורך ס"ק נ"ג. ובדרכי תשובה שם ס"ק קס"ד הביא עוד כמה פוסקים שכתבו להחמיר. אבל עוד מביא שם שיש שדנו בארוכה בזה, וגם מביא שהגנזי יוסף על הפתחי כוללת גם האריך בזה, ומסקנתו שאין זיעת אוכלים כאוכלים מדאורייתא, רק מדרבנן. וכן הדעת תורה מביא הפרי מגדים תמ"ז ובתנ"א, ומשמעות דבריו כמו הפתחי תשובה שעדיין יש מה לדון בזה. ואגרות משה שם מביא שיטת הפרי מגדים בהנהגת האיסור והיתר, ופתחי תשובה שהביאו, ומה שיש לדייק בהם שהיה רק מסופק לדינא. וגם משמעות דברי האגרות משה, שלא דחה דבריו מהלכה, אלא יש ספק בזה לעשות צירוף ממנו. וגם היביע אומר שם כתב עוד שיטות שמקילות בזה, וגם מדידיה משמע שסבירא ליה שאין דבריו נדחים מהלכה לגמרי.

ולמעשה הרואה יראה שאף הפרי מגדים עצמו משמע שלא סמך להקל בזה למעשה, וכן מבואר שהרבה אחרונים חלקו עליו מפורש. ולכן בודאי שאין לסמוך על זה להקל בפני עצמו. אבל לעשותו סניף משמעות הפוסקים האחרונים שאפשר לעשותו, שלא נדחו דבריו שם להלכה לגמרי. וממילא בתנור קטן, שלא היה מרחק שאין היד סולדת בו מחוץ לתנור, עדיין צריך להחמיר. אבל בתנור גדול, והיה מרחק ביניהם עד שאין היד סולדת בו, יש הרבה צירופים להקל, וכבר נפרטו לעיל. ולכן בזה אחר זה בדיעבד היה נראה שיש על מה לסמוך להקל, עיין לעיל נפרטו כל הצירופים.

ובבת אחת ובהפסד מרובה יש עדיין כמה צירופים לסמוך עליהם להקל, אבל גם בזה איני רוצה לכתוב הכרעה ברורה.

(ט) לקח את עיסת ההפרשת חלה מהעיסה כדי לשרוף אותה, ושמו למטה בתנור. למעלה ממנו בישל בשר במים או קדירת אחרת כשרה. האם נאסר המאכל כשר מההפרשת חלה?

הדין

בדיעבד אין לאסור את מה שבישלו למעלה מההפרשת חלה. ואם מותר לעשות זאת לכתחלה עיין במקור.

הטעם

בענין זה יש הרבה צירופים להקל. המה הסוברים שאם יש מקום לזיעה להתפשט אין אוסרת. הסוברים שאם יש שיעור של מרחק עד שאין יד סולדת בזיעה מחוץ לתנור אין אוסר. ולגבי הפרשת חלה שהוא דבר יבש יוצא ממנו רק קצת זיעה, עד שנראה שאפילו בקצת ריחוק יהיה שיעור זה. הסוברים שאין זיעת אוכלים אוסרת. הסוברים שאף שזיעת אוכלים אוסרת זה כשהאוכל ניתך, אבל בלא ניתך אין מספיק זיעה יוצא ממנה לאסור. והשיטות שסוברות שאף אם יש זיעה באוכלים, לא צריך לחוש מן הסתם שהזיעה. ואפילו השיטות שסוברות שאף בדבר יבש צריך לחוש, אפשר שיוודו בדבר יבש לגמרי כמו עיסה ופת, שלא צריך לחוש מן הסתם. ולכן כתבתי שיש להקל בדיעבד, ואף לכתחלה עיין במקור שיש מקום להקל עיי"ש.

המקור

עיין בשאלה האחרונה, וכאן לבד השיטות שסוברות שאין זיעת אוכלים כמוהו, יש לדון אם יש מספיק זיעה יוצא מאוכל לאסור. וכבר מובא דברי הטור ומ"א בתנ"א סעיף ו, שכתבו לאסור כיסוי שכיסוי בו מחבת שבו חררה. ודייקו מזה הרבה האחרונים המחמירים לעיל לאסור בזיעת אוכלים, שגם בענין זה שלא ניתך יש זיעה לאוכלים. אולם התורת חטאת כלל לה סעיף ו', שכתב לתרץ מה שכתב בתשובת הגהות מיימוני להקל באפו בצק שבתוכו חלב, אחר בצק שבתוכו בשר. ועל זה כתב התורת חטאת ז"ל, וצריך עיון דמאי שנא מכיסוי שעל הקדירה, שאוסר. ואפשר לומר, דהואיל והנאפה תחתיו הוא יבש, אינו מעלה זיעה, כמו קדירה. ולכן לא קיבל רק ריחא בעלמא שאין בו ממש, עכ"ל. והקשה עליו המנחת יעקב שם ס"ק כ"א מהא דאסר הטור בתנ"א הכיסוי שמעל החררה, ומשמע שאף באוכל יבש יש זיעה שאוסרת. וכתב לתרץ ג' תירוצים, א' – כיון שנשתמש כל השנה יותר חמור, ב' – שרק לכתחלה כתב שם הטור שצריך ליבון, אבל לא לאסור בדיעבד, ג' – שיש לחלק בין פסח שאוסר במשהו לשאר איסורים.

והבית מאיר כתב סמוכים לחילוקו של התורת חטאת, שאין זיעת אוכל יבש אוסר. ומביא זה שכתב המנחת יעקב לאוסר לפחות לכתחלה כיסוי החררה, ועל זה מסיק ז"ל, כל זה לענ"ד אינו אלא בכסוי, שהוא סמוך ודבוק ממש על החררה, עד שרוב פעמים נוגעת בו. דבזה י"ל דאף באפי', יש זיעה קצת. אבל בתנור שרחוק צד המעלה מן הפת הרבה, לא מסתביר לענ"ד שיהא שייך בדבר יבש כמו פת, דצד העליון בולע מן הזיעה, עכ"ל.

וכבר מובא לעיל דברי השער הציון בתנ"א על המ"א לגבי הקאכלין שכתב שיש להקל בדיעבד שם על פי צירוף הבית מאיר הזה, רק שכתב שבנידון שם יש לפקפק בזה מחמת ששם מדובר גם לגבי בישול תבשלי פסח בקאכלין. ויותר זה מבואר לעיל בשאלה האחרונה שהמשנה ברורה שם בתנ"א סעיף ט"ו, רק הביא טעם לאסור משום שבודאי גם נגע הכיסוי בחררה, והשמיט הטעם של זיעה, ולכאורה אין להתעלם מזה. ואף שצריך עיון למה השמיטו מאחר שהטור ומ"א כתבו. ואפשר שסבר שאין זה עיקר הטעם, וכמו כל הנתבאר לעיל גבי זיעת אוכלים, והתורת חטאת. ולכן לא סבירא ליה שהעיקר להלכה כתירוץ ההוא.

וכבר מובא שמשמעות הב"ח שסבר להחמיר בזיעת אוכלים אף שלא ניתכו. שם כנ"ל מוכיח סברתו מבשר נבילה וכשירה, שלא ניתכו. אבל אפשר שיודה שדוקא בכגון בשר יש זיעה, שאף שהוא אוכל גוש, עדיין יש בו הרבה לחות, ובפרט ששם מדובר בחד מהם שמינה. אבל באוכל שהוא יבש מאד יתכן שגם הוא יסבור שאין בזה מספיק זיעה לאסור, וכדכתב הבית מאיר. עיין לעיל שדייק בלשונו, דבר יבש, כמו פת. והבית שלמה הנ"ל, וכן היד יהודה הנ"ל כתבו לאסור אף בכגון זה. אבל גם המה לכאורה מודים להא דכתב הרמ"א בק"ח שרק אם הזיעה אסור, וכנ"ל האגרות משה דייק מזה שמשמע שאין צריך לחוש לזה מן הסתם. ולעיל כתבנו שהאגרות משה דייק הכי אף לגבי תבשילים רק שסבר שבתנורים שלנו יותר מסתבר שיש זיעה בתבשיל. ואני כתבתי שם שאולי הרמ"א כתב לשון זה, אם הזיעה, כיון שדיבר אף על אוכל. באמת היד יהודה שם דייק מזה שהרמ"א סובר שבכל אוכל זיעה אוסרת. וממילא אף לדידיה יודה שאין צריך לחוש לזה, ורק אם ראה שהזיעה מביא ראייה שזה יאסור.

והאגרות משה הנ"ל כתב להקל באוכלים יבשים, ז"ל אחר שהביא דברי הפרי מגדים שמא יש להתיר בזיעת אוכלים, אבל ביבש ממש, משמע שלא מסתפק כלל, ומתיר בברור. וא"כ באפו ובשלו רק דברים יבשים, יש להתיר לדידיה, בזה אחר זה, אף בהזיעה. ומ"מ למעשה, בודאי הזיעה יש להחמיר. אבל בסתמא אין לחוש לשמא הזיעה, בדברים יבשים, ומותר בסתמא בזה אחר זה, עכ"ל. וכן כתב בקצרה האגרות משה שם סימן נ"ט, ז"ל, ומסתבר שבאפיה אין לחוש לזיעה אלא לבשול קדרה מגולה, עכ"ל. ושם לא התנה דוקא בזה אחר זה. ומבואר שלא סבירא ליה שיש לסמוך לגמרי לומר שאין מספיק זיעה באוכלים להתיר, רק שסבר שלא צריך לחשוש לזה.

ולגבי הפרשת חלה שהיא יבישה, ואין בה הרבה זיעה כלל, נראה שאף במרחק קטן לא יהיה הזיעה יד סולדת בו, אילו היה חוץ לתנור. וממילא לשיעור של היד יהודה, אף תנור קטן כתנור גדול לענין זה, אם לא שם את ההפרשת חלה סמוך מאד לגג או למחבת שלמעלה ממנו.

ולכן למעשה היה נראה לי שבדיעבד ודאי אין לאסור בתנור, לבד אם שם את ההפרשת חלה מאד קרוב לגג, שם אם ראה שהזיעה יש לאסור. ולכאורה אם שם מרחק ביניהם אפילו לכתחלה יש מקום להקל. ובזה אחר זה בודאי אפשר להקל לכתחלה בתנור, כדפסק האגרות משה. ובדיעבד גם אף שניהם ביחד לכאורה האגרות משה היה מיקל. ואף בבת אחת יש על מה לסמוך, על פי מה שנתבאר שיש עוד הרבה צדדים להקל בתנור בכעין המוסבר לעיל, ובלבד שהוא בקצת ריחוק ביניהם עד שאין

היד סולדת בו. והרוצה לסמוך להקל טוב שגם ישימו מן הצד כדי לצרף שיטות
הסוברות שזיעה מן הצד אינו אוסרת.